

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Quid in eo contineatur sequens pagina indicabit

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

M.DC.XLVI., 1646

Quare bonis viris mala accidunt, cum sit providentia

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1509](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1509)

M. ANNÆI SENECAE
 QVARE BONIS VIRIS
 MALA ACCIDANT, CVM
 sit prouidentia.

LIBER VNVS.

CAPVT I.

QVÆSISTIAM, Lucili, quid ita, si prouidentia mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præesse vniuersis prouidentiam probaremus, & interesse nobis Deum. Sed quoniam à toto particulam reuelli placeret, & vnã contractionem manente lite integra soluere, faciam rem non difficilem, causam deorum agam. Superuacuum est in præsentia ostendere non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat, sæpe turbari, & cito arietare, hanc inoffensam velocitatem procedere aeternæ legis imperio: tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum, & es dispositione lucentium: non esse materiæ errantis hunc ordinem: neq; quæ temere coierunt, tanta arte perdere, vt terrarum grauissimum pondus sedeat immotum, & circa se properantis cœli fugam spectet, vt infulsa vallibus maria molliant terras, nec vllum incrementum fluminum sentiant, vt ex minimis seminibus nascantur ingentia. Nec illa quidem quæ videntur confusa & incerta, pluuias dico nubesque, & elisorum fulminum ræctus, & incendia ruptis montium verticibus effusa tremores

mores labantis soli, & alia quæ tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint, accidunt: sed suas & illa causas habent non minus quam quæ alienis locis confecta miraculo sunt, vt in medijs fluctibus calentes aquæ, & noua insularum in vasto exilientium mari spatia. Iam vero si quis obseruauerit nudari litora pelago in se recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cœca quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrsum agi, modo erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cum illæ interim portionibus crescant, & ad horam ac diem subeunt ampliores: minoresque, prout illas lunare sidus elicit, ad cuius arbitrium oceanus exundat: suo ista tempore referuntur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, sed quereris. In gratiam te reducam cum diis aduersus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant. Inter bonos viros & Deum amicitia est, conciliante virtute. Amicitiam dico: immo etiam necessitudo & similitudo: quoniam quidem bonus ipse tempore tantum à Deo differt, discipulus eius, æmulatorque, & vera progenies, quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, sicut seueri patres durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptosque diis laborare, sudare, per arduum ascendere, malos autem lasciuire, & voluptatibus fluere: cogita si horum nos modestia delectari, vernularum licentia: illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. Bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, sibi illum præparat.

CAP. II. **QVARE** multa bonis viris aduersa eueniunt? Nihil accidere bono viro mali potest. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot annes, tantum supernè deiectionum imbrium, tanta mediterraneorum vis fontium non mutant saporem maris, nec remittunt quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non sentit illa sed vincit, & alioquin quietus placidusque contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa, exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti.

& ad officia cum periculo promptus? Cui non industria otium pœna est? Athletas videmus, quibus virium cura est, cum fortissimis quibusque configere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, & totis contra ipsos viribus vtantur: cædi se vexarique patiuntur, & si non inueniunt singulos pares pluribus simul obiciuntur. Marcer sine aduersario virtus. Tunc apparet quanta sit, quantum valeat polleatque, cum quid possit, patientia ostendit. Sciat licet idem viris bonis esse faciendum: vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. Quicquid accidit boni consulant, in bonum vtant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non vides quando aliter patres, aliter matres in dulgeant? Illi excitari iubent liberos ad studia obeunda maturè: feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrymas excuriunt. At matres fouere in sinu, continere in vmbra volunt: nunquam flere, nunquam tristari, nunquam laborare. Patrium habet Deus aduersus bonos viros animum, & illos fortius amat: & Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. languent per inertiam saginata: nec labore tantum, sed mole & ipso sui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæsa felicitas. At vbi assidua fuit cum incommodis suis rixa, calulum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: sed etiam si ceciderit, de genu pugnat. Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quam optimos esse atq; excellentissimos vult, fortunam illis cum qua exerceantur, assignat? Ego vero non miror, si quando voluptatem capiunt dii, dum spectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram venabulo excipit, si leonis incursum interitius pertulit: tantoque spectaculum est gratius, quanto id honestior fecit. Non sunt ista quæ possunt deorum in se vultum conuertere, sed puerilia, & humanæ oblectantia leuitatis. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus operi suo Deus. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus; vtique si & prouocauit. Non video, inquam, quid habet in terris Iupiter pulchrius, si conuertere animum velit, quam vt spectet Catonem? jam partibus non semel fractis, stantem
nihilo-

nihilominus inter ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in vnus ditionem concesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, Cæsarianus portas miles obsideat, Cato qua exeat, habet. Vna manu latam libertati viam faciet. Ferrum istud etiam ciuili bello purum & innoxium bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertatem quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatam opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu cæsi. Fortis & egregia fati conuentio, sed quæ non deceat magnitudinem nostram. Tam turpe est Catoni mortem ab vilo petere, quàm vitam. L. quet mihi, cum magno spectasse gaudio deos, quum iam ille vir acerrimus sui vindex, alienæ saluti consulit, & instruit discedentium fugam; dum etiam studia nocte vltima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum viscera spargit, & illam sanctissimam animam indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & efficax vulnus. Non fuit diis immortalibus satis, spectare Catonem semel reuenta ac reuocata virtus est, vt in difficiliore parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quàm repetitur. Quid ni libenter spectarent alumnũ suum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos consecrat, quorum exitum & quĩ timent, laudant.

C A P. III. S E D iam procedente oratione ostendam quam non sint quæ videntur, mala. nunc illud dico, ista quæ tu vocas aspera, quæ aduersa & abominanda, primum pro ipsis esse, quibus accidunt, deinde pro vniuersis: quorum maior Diis cura est, quam singulorum. Post hæc volentibus accinere, ac dignos malo esse, si nolint. His adiciam, fato ista fieri, rectè eadem lege bonis euenire qua sunt boni: persuadebo inde tibi, ne vnquam boni viri miserearis. Potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimum ex omnibus quæ proposui, videtur, quod primum dixi: pro ipsis esse quibus eueniunt, ista quæ horremus ac tremimus. Pro ipsis est, inquis, in exilium proiici, in egestatem deduci, liberos coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minus fame ac siti? Sed

si cogitaueris tecum, remedij causa quibusdam & radi of-
 fa & legi, & extrahi venas, & quædam amputari mem-
 bra, quæ sine totius pernicie corporis hæere non po-
 terant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incon-
 moda pro his esse, quibus accidunt. tam mehercules
 quam quædam quæ laudantur atque appetuntur contra
 eos esse, quos delectauerunt, simillima cruditatibus, e-
 brietatibusque, & ceteris quæ necant per voluptatem. In-
 ter multa magnifica Demetrii nostri & hæc vox est, aqua
 recens sum. sonat adhuc & vibrat in auribus meis. Nihil,
 inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil vnquam eue-
 nit aduersi. Non licuit enim illi se experiri, vt ex voto illi
 fluxerint omnia, vt ante votum: male tamen de illo dii iu-
 dicauerunt. Indignus visus est, è quo vinceret aliquan-
 do fortuna, quæ ignatissimum quemque refugit. quasi dic-
 at: Quid ego istum mihi aduersarium assumam? statim
 arma submittet. Non opus est in illum tora potentia mea,
 leui comminatione pelletur. Non potest sustinere vul-
 tum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre pos-
 sumus manum: pudet congredi cum homine vinci pa-
 rato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore com-
 poni: & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincit.
 Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quærit, quos-
 dam fastidio transit. Contumacissimum quemque & re-
 ctissimum aggreditur, aduersus quem vim suam inten-
 dat. Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabri-
 cio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum
 in Soerate, mortem in Catone. Magnum exemplum, nisi
 mala fortuna, non inuenit. Infelix est Mucius, quod dex-
 tera ignes hostium premit? & ipse à se exigit erroris sui
 poenas? quod Regem, quem armata manu non potuit, ex-
 ista fugat? Quid ergo? felicius esset, si in sinu amica foueret
 manum? Infelix est Fabricius, quod ius suum, quantum à
 re, pub. vacavit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam
 cum diuitiis gerit: quod ad focum coenat illas ipsas radices
 & herbas, quas in agro repurgando triumphalis senex
 vulsit. Quid ergo, felicius esset, si in ventrem suum lon-
 ginquæ litoris pisces, & peregrina aucupio congereret? Si
 conchyliis superi atque inferi maris, pigris stomachi
 nauseantibus esigeret? Si ingenti pomorum stue cingeret
 pri,

Primæ formæ feras, captas multa cæde venantium? Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerunt, causam dicent omnibus sæculis? quod æquiore animo passus est se patriæ eripi, quam sibi exilium? quod Sullæ dictatori solus aliquid negavit, & renocatus non tantum retrocessit, sed longius fugit? Viderint, inquit, hoc isti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem & supra Seruilium casum (id enim proscriptionis Sullanæ spoliarium est) senatorum capita, & passim vagantes per urbem percussorum greges: & multa milia ciuium Romanorum, vno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata. Videant ista, qui exulare non possunt. Quid ergo? felix est L. Sylla, quod illi descendenti ad forum gladio submouetur, quod capita consularium virorum patitur appendi, & pretium cædis per quæstorum ac tabulas publicas numerat? Et hæc omnia facit ille, qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum quid illi fortuna nocuit, quod illum nocumentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem clauis, & quocumque fatigatum corpus reclinauit, vulnere incumbit, & in perpetuam vigiliam suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti tanto plus erit gloriæ. Vis scire, quam non poeniteat hoc pretio æstimasse virtutem? Resice tu illum, & mitte in senatum: eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mœcenatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ vxoris quotidiana repudia desenti somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lenè resonantium quæritur? Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quàm ille in cruce. Sed illi solatium est, pro honesto dura tolerare, & ad causam patientia respicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat causa patiendi. Non vsque eo in possessionem generis humani vitia venerunt, vt dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci quam Mœcenates velint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere, Mœcenatem se quam Regulum nasci maluisse, idem iste taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tractatum Socrætem iudicas, quod illam potionem publice mixtam non aliter quàm medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte disputauit vsque ad ipsam? Male

cum illo actum est, quod gelatus est sanguis ac paulatim frigore inducto venarum vigor constitit? Quanto magis huic inuidendum est, quam illis quibus gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, suspensam auro niuem diluit. Hi quicquid biberint, vomitu remeientur tristes, & bilem suam regurgantes. At ille venenum latus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est: summamque illi felicitatem contigisse consensus hominum fatebitur, quem sibi rerum natura delegit cum quo metuenda collideret. Inimicitiae potentum graues sunt. Opponatur simul Pompeio, Caesari & Crasso. Graue est, à deterioribus honore antecipi. Vatinio postferatur. Graue est, ciuilibus bellis interesse. toto terrarum orbe pro causa bona tam infelicitate quam pertinaciter militet. Graue est, sibi manus afferre, faciat. Quid per hoc consequar? vt omnes sciant, non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putauit.

CAP. IV. PROSPERA in plebem ac vilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresque mortalium sub iugum mittere proprium magni viri est. Semper vero esse felicem, & sine morfu animi velle transire vitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem. Magnus es vir; sed vnde scio, si tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Descendisti ad Olympiam: sed nemo præter te. coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, sed tanquam consulatum præturamve adepti. honore auctus es. Idem dicere, & bono viro possum, si illi nullam occasionem difficilior casus dedit, in qua vna vim sui animo ostenderet. Miserum te iudico, quod nunquam fuisti miser. transisti sine aduersario vitam. Nemo sciet quid potueris: ne tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui, experimento. quid quisque posset, tentando non didicit. Itaque quidem vltro se cessantibus malis obrulerunt, & virtuti ituræ in obscurum occasionem per quam enitesceret quaesierunt. Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quam fortes milites bellis. Ego Mirmillonem sub C. Caesare de raritate munerum audire quærentem: Quam bella, inquit, æras perit! Auida est periculi virtus, & quo tendat, non quid passura sit cogitat: quoniam & quod passura est, gloria pars est. M.

est. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur qui saucius redit. Ipsi, inquam, Deus consulit, quos esse quam honestissimos cupit, quotiens illis materiam præbet aliquid animosè forriterque faciendi. Ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitiis diluissis? Vnde possum scire quantum aduersus ignominiam & infamiam odiumque populare constantiæ habeas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mentium pronus fauor sequitur? Vnde scio, quam æquo animo laturus sis orbitatem, si quoscumque sustulisti, vides? Audiui te, cum alios consolaberis, tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si te ipse dolere vetuisses. Nolite, obsecro vos, expauescere ista, quæ dii immortales velut stimulos admovent animis. Calamitas, virtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. Magis vrgent sæua inexpertos. Graue est tenere ceruici iugum. Ad suspicionem vulneris tiro pallefcit: audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe vicisse post sanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet: eos autem quibus indulgere videtur, quibus parere molles venturis malis seruat. Erratis enim, si quem indicatis exceptum. Veniet ad illum diu felicem portio. Quisquis videtur dimissus esse, dilatus est. Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut luctu, afficit? Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent iter, aut præsidium loco deiciant. Nemo eorum qui exeunt dicit, malè de me Imperator meruit: sed, Bene iudicauit. Idem dicant quicumque iubeantur pati, timidis ignauisque flebilis: Digni vix sumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati. Fugite delicias, fugite enervatam felicitatem, qua animi permadescunt, nisi aliquid interuenit, quod humane sortis admoneat, velut perpetua ebrietas

sopiti. Quem specularia semper à statu vindicarunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius conationes subditus & parietibus circumfusus calor temperavit, hunc levis aura non sine periculo stringet. Cum omnia quæ excesserunt modum, noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum, in vanas mentes imagines euocat, multum inter falsum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni fatius sit, perpetuam infelicitatem quæ advocat ad virtutem, sustinere, quam in finitis atque immodicis bonis rumpi? Lenior ieiuno mors est: cruditate diffiliant. Hanc itaque rationem dii sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu iniustos esse Lacedæmonios liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberibus admotis: ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseverent vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, si dare generosos spiritus Deus tentat: Nunquam virtutis molle documentum est. Verberat nos & lacerat fortuna. Patiamur. Non est fauitia: certamen est. quo sapius adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequens usus agitavit: Præbendi fortunæ sumus, ut cõtra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat. Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nauticis corpora ferèdo mari dura: agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela militares lacerti valent. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit: quæ quid in nobis efficere possit, scies, si aspexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omnes considera gentes in quibus Romana pax desinit: Germanos dico & quicquid circa Istrum vagarum gentium occurat. Perpetua illos hiems, triste cœlum premit, malignè solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna persultant, in alimentum feras captant. Miseri tibi videntur? Nihil miserum est, quod in naturâ consuendo perduxit. Paulatim enim voluptati sunt, quæ necessitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæ sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit. Vilis, & hic quærèdus manu victus, horrea-

horreda iniquitas cœli, intecta corpora hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentiũ vita est. Quid miraris bonos viros, vt cõsumentur, cõcuti? Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequẽs ventus incurfat; ipsa enim vexatione constringitur, & radices certius figit: Fragiles sunt, quæ in aprica valle creuerunt. Pro ipsis ergo bonis viris est, vt esse in territi possint, multum later formidolosa versari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

CAP. V. AD ICE nunc, quod pro omnibus est, optimum, quem que vt ita dicam, militare, & edere operas. Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec malas. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis viris tribuerit, & mala esse si malis tantum irrogauerit. Detestabilis erit cœcitas, si nemo oculos perdidit, nisi cui eruendi sunt. Itaq; careant luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonũ. Itaque habeat illas & Eilius leno, vt homines pecuniam cũ in templis consecrauerint, videãt & in fornice. Nullo modo magis potest Deus concupitã traducere, quam si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est, bonũ virum debilitari aut constringi, aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro; non est iniquum fortes viros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro vallo obligatis stare vulneribus: interim in vrbe securos esse, præcitos & profusos impudicitiam? Quid porro; non est iniquum nobilissimas virgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem sæpe consulitur: cum illo tempore vilissimus quisque, aut in campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica sit? boni viri laborant, impenduntur, & volentes quidẽ non trahuntur à fortuna, sequuntur illã, & æquant gradus: si scissent, antecessissent. Hanc quoq; animosã Demetrii fortissimi viri vocem audisse me memini. Hoc Vnum, inquit, dii immortales de vobis queri possum, quod non ante mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim, ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus assum. Vultis liberos sumere? illos vobis sultuli. Vultis aliquam partem corporis? Non magnam rem promitto, cito totum relinquam. Vultis

spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis, quod dedistis. A volente feretis, quicquid petieritis. Quid est? maluissimè offerre quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior iniurus: nec seruiuo Deo, sed assentio: eo quidem magis quod scio, omnia certa & in aeternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt: & quantum cuique reser, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum est: quia non, vt putamus, incidunt cuncta sed veniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fletas: & quamuis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in vnum venit. accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimus? Ad hoc parati sumus. Vratur, vt vult suis natura corporibus. Nos laeti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni veri? praeberè se fato. Grande solatium est cum vniuerso rapi. Quidquid est quod nos sic viuere iussit: sic mori: eadem necessitate & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Quare tamen Deus tamen iniquus in distributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adscriberet? Non potest artifex mutare materiam. Hæc passa est. Quaedam se parari à quibusdam non possunt, coherent: indiuidua sunt. Languida ingenia, & in somnum itura, aut in vigiliam somno simillimam inertibus necluntur elementis: vt efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter, sursum oportet ac deorsum erit, fluctuetur ac nauigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accident dura, aspera, sed quæ molliat & complanet ipse. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. Vide quam alte ascendere debeat virtus. Scies illi non per secura vadendum esse.

Ardua prima via est, & qua vix mane recentes

Enituntur equi: medio est altissima coelo:

Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe videre

Est timor & panida trepidat formidine pectus.

Vltima

Vltima prona via est, & eget moderamine certo.

Tunc etiam qua me subiectis excipis undis,

Ne ferar in praeceptis Tethys solet ipsa vereri.

Hæc cum audiuisset ille generosus adolescens: Placet, inquit, via. ascendo. Est tanti per ista ire casuro, non desinit acrem animum metu territare.

Vtique viam teneas, nulloque errore traharis,

Pertamen aduersi gradieris cornua tauri,

Emonioque arcus, violentaque ora leonis.

His quibus deterreri me putas, incitor. Libet illic stare vbi ipse sol trepidat, humilis & inerts est, tuta sectari, per alta virtus it.

CAP. VI. Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? Ille vero non patitur. Omnia mala ab illis remouit. scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auda consilia, & libidinem cœcam, & alieno eminentem auaritiam. Ipsos tuetur ac vindicat? Nunquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum vitorum etiam sarcinas seruet? remittunt ipsi hanc Deo curam: externa contemnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Filios amittunt viri boni. Quid ni, cum aliquando & ipsi occidunt? In exilium mittuntur. Quid ni cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquunt? Occiduntur. Quid ni, cum aliquando ipsi manus afferant? Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant? Nati sunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: quid habetis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi: & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi. Auro illos, argento & ebore ornauit: intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non qua occurrunt, sed qua latent, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas: crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura: quanto magis versaueri-

ris, & vndique aspexeritis, meliora maioraque, permisi vo-
 bis. metuenda contemnere, cupienda fastidire, non fulge-
 ris extrinsecus: bona vestra introrsus obuersa sunt. Sic mán-
 dus exteriora contempfit, spectaculo sui lætus intus omne
 posuit bonum. Non egere felicitate, felicitas vestra est. At
 multa incidunt tristitia, horrenda, dura toleratu quia non
 poteram vos istis subducere. animos vestros aduersus om-
 nia armaui. Ferte fortiter, hoc est, quo Deum anteceditis.
 Ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam.
 Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quam
 natus est. Contemnite dolorem: aut soluetur, aut soluet.
 Contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret ani-
 mum dedi. Contemnite mortem, quæ vos aut finit, aut
 transfert. Ante omnia caui, nequis vos teneret inuitos. Pa-
 ret exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideo qui ex
 omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci
 facilius, quam mori. Prono animum loco posui, trahitur.
 Attendite modo, & videbitis quam breuis ad libertatem
 & quam expedita ducat via. Non tam longas in exitu vo-
 bis quam intrantibus moras posui: alioqui magnum in vos
 regnum fortuna tenuisset, si homo tam tarde moreretur,
 quam nascitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat,
 quam facile sit renuntiare naturæ, & munus suum illi im-
 pingere. Inter ipsa astatia & solemnes sacrificantium ritus
 dum operatur vita, mortem condiscere. Corpora optima tau-
 raurum exiguo concidunt vulnere, & magnarum virium a-
 nimalia humanæ manus ictus impellit, tenui ferro com-
 missura cervicis abrupitur, & cum articulus ille, qui ca-
 put collumque committit, incisus est, tanta illa moles cor-
 ruit. Non in alto latet spiritus, nec vti que ferro erudus
 est. Non sunt vulnere impresso scrutanda pœcordia. In
 proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinati lo-
 cum, quacunque peruium est. Ipsum illud quod vocatur
 moti, quo anima discedit à corpore, breuius est quam vt
 sentiri tanta velocitas possit, siue fauces nodus elisit: siue
 spiramentum aqua præcludit: siue in caput lapsos subiacen-
 tis soli duritia comminuit: siue haustus ignis eursum ani-
 mæ remeantis interfecit: quicquid est, properat. Ecquid
 erubescitis? Quod tam cito fit, timetis diu?

M. ANN
 DE IRA
 LIB

fanguis, opul-
 te: dum in
 vltionis facti
 sapientibus
 eorum impo-
 memos, in quibus
 vltique parat
 venio: in
 pœcordia
 vltipolite: qu
 ratione: in
 form: in
 lora: in
 vltim: in
 tus: in
 gunt: in
 li, in
 quædam

M. ANNÆI SENECAE
DE IRA AD NOVATVM,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

REGISTI à me, Nouate, vt scriberem quemadmodum posset ira leniri: nec immerito mihi videis hunc præcipuè affectum pertimuisse, maxime in omnibus tetrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique inest: hic totus concitatus & in impetu doloris est: armorum, sanguinis, appliciorum minime humana feruens cupiditate: dum alteri noceat, sui negligens: in ipsa irruens tela, & ultionis secum multa tracturæ avidus. Quidam itaque è sapientibus vitis iram dixerunt breuem insaniam: æquè enim impotens sui est, decoris obsita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi consiliisque præclusa. vanis agitata causis, ad dispectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Vt autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intueri. Nam vt furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine. labia quatiuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus mugitûsque, & parum explana-

eis vocibus sermo præruptus, & complota sapius manus,
 & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus ma-
 gnasque minas agens, scæda visu & horrenda facies deprau-
 antium se, atque intumescensium, Nescias vtrum magis
 detestabile vitium sit, an deforme. Cætera licet absconde-
 re, & in abdito alere. Ita se profert, in faciem exit: quan-
 toque maior est, hoc effruescit manifestius. Non vides
 vt omnium animalium, simul ad nocendum insutrexer-
 unt, procurrant notæ, ac tota corpora solitum quietum-
 que egrediantur habitum & feritatem suam exasperent?
 Spumant apri ora, dentes acuntur attritu: taurorum
 cornua iactantur in vacuum, & harena pulsu pedum spar-
 gitur, leones fremunt, instantur iratis colla serpentibus,
 rabidarum canum tristis aspectus est. Nullum est animal
 tam horrendum tamque perniciosum natura, vt non appa-
 reat in illo, vbi ira inuasit, noua veritatis accessio. Nec
 ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari. libidinem,
 metumque, & audaciam, dari sui signa, & posse præosci.
 Neque enim vlla vehementior intra cogitatio est, quæ ni-
 hil moueat in vultu. Quid ergo interest? Quod alij affe-
 ctus apparent, hic eminet.

CAP. II. IAM vero si effectus eius damnaque intueri
 velis, nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis cæ-
 des ac venena, & reorum mutuas sordes, & vrbium clades,
 & totarum exitia gentium, & principum sub ciuili hasta
 capita venalia, & subiectas testis faces, nec intra mœnia
 coercitos ignes, sed ingentia spatia regionum hostili flam-
 ma relucencia. Aspice nobilissimarum ciuitatum funda-
 menta vix notabilia: has ira deiecit. Aspice solitudines per
 multa millia sine habitatione desertas: has ira exhaustit.
 Aspice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fari,
 alium ira in cubili suo confodit: alium inter sacra mensæ
 ira percussit: alium inter leges celebrisque spectaculum
 fori lancinavit: alium filii patricidio dare sanguinem, ius-
 sit: alium seruili manu regalem aperire iugulum: alium in
 cruces membra diuidere. Et adhuc singulorum supplicia
 narro. Quin, si tibi libererit relictis in quos ira viritum ex-
 arsit, a pice casus gladio conciones, & plebem immissio
 milite contrucidatam & in perniciem promiscuam totos
 populos capitis damna passos, tanquam aut curam no-
 stram

iram deferentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid gladiatoribus, quare populus irascitur, & iam ini- que, ut iniuriam putet, quod non libenter pereunt? con- temni se iudicat, & vultu, gestu, ardore de spectatore in aduersarium vertitur. Quicquid est, certe non est ira, sed quasi ira: sicut puerorum, qui si ceciderunt, terram verbe- rari volunt, & sæpe nesciunt quidem cui irascantur, sed tantum irascuntur sine causa & sine iniuria, non tamen si- ne aliqua iniuriæ specie, nec sine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum, & simularis de- pteantium lacrymis placantur, & falsa ultione falsis dolor tollitur.

CAP. III. IRASCIMVR, inquit, sæpe non illis qui læ- serunt, sed his qui læsuri: ut scias iram non tantum ex ini- uria nasci. Verum est irasci nos læsuris, sed ipsa cogitatio- ne nos lædunt, & iniuriam qui facturus est, iam facit. Ut scias, inquit, non esse iram pœnæ cupiditatem, infirmissimi sæpe potentissimis irascuntur: nec pœnam concupiscunt, quam non sperant. Primum diximus, iram cupiditatem esse pœnæ exigendæ, non facultatem. Concupiscunt au- tem homines, & quæ non possunt. Deinde nemo tam ho- milis est, qui pœnam vel summi hominis sperare non pos- sit. Ad nocendum potentes sumus. Aristotelis finitio non multum à nostra abest: ait enim: Iram esse cupiditatem doloris reponendi. Quid inter nostram & hanc finitionem intersit exequi longum est. contra vtramque dicitur, feras irasci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ dolorisve alieni cau- sa. Nam etiam si hoc efficiunt, non hoc petunt. Sed dicen- dum est, feras ira carere, & omnia præter hominem nam eum sit amica rationi, nusquam tamen nascitur, nisi ubi ra- tioni locus est. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, in- cursum: Iram quidem non magis quam luxuriam. Et in quosdam voluptates intemperantiores homine sunt. Non est quod credas illi qui dicit:

Non aper irasci meminist, non fidere cursu

Cerua, nec armentis incurvere fortibus urfi.

Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidem non magis sciunt, quam ignoscere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam impulsus. Alioqui si amor in illis esset, odium en- t: si amicitia, & si-

multas: si dissensio, & concordia: quorum aliqua in illis quoque extant vestigia: ceterum humanorum peccatorum propria bona malaque sunt. Nulli nisi homini concessa prudentia est, providentia, diligentia, cogitatio: nec tantum virtutibus humanis animalia, sed etiam vitiis prohibita sunt. Tota illorum ut extra, ita intra, forma humanae dissimilis est. Regium illud & principale parum subtile, parum exactum: ut vox est quidem, sed non explanabilis, perturbata, & inefficax ut lingua, sed devincta, nec in motus varios soluta.

CAP. IV. CAPIT ergo visus speciesque rerum, quibus ad impetus evocetur, sed turbidas, & confusas. Ex eo prodeus illarum tumultusque vehementes sunt: metus auctem sollicitudinesque & tristitia & ira non sunt, sed his quaedam similia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrarium, & cum acerrime saeuserunt, expaueruntque, pascuntur: & ex fremitu decursuque vasto, statim quies soporque sequitur. Quid esset ira, satis explicatam est: quo distet ab iracundia apparet: quo ebrius ab ebrioso, & timens a timido. Iratus potest non esse iracundus: iracundus potest alioquando iratus non esse. Cetera quae pluribus apud Graecos nominibus in species iram distinguunt, quia apud nos vocabula sua non habent, praeteribo: etiam si amarum nos, acerbumque dicimus, nec minus stomachosum, rabiosum, clamorosum, difficilem, asperum: quae omnia irarum differentiae sunt. Inter hos morosum ponas licet, delicatum iracundiae genus. Quaedam enim sunt irae, quae intra clamorem consistant: quaedam non minus pertinaces, quam frequentes: quaedam saeva manu, verbis parciores: quaedam in verborum maledictorumque amaritudinem effusae: quaedam ultra querelas & avertationes non eunt: quaedam altius grauesque sunt, & introrsus versae. Mille aliae species sunt mali multiplicis. Quid esset ira, quaesitum est: an in vllum aliud animal quam in hominem caderet, quo ab iracundia distaret, & quae eius species sint.

CAP. V. NUNC quaeramus, an ira secundum naturam sit: & an utilis, atque ex aliqua parte retinenda. An secundum naturam sit manifestum erit, si hominem inspexerimus: quo quid est mitius, dum in recto animi habitu est: quid autem ira crudelius est? Homine quid aliorum amantius?

ius? quid ira infestius? Homo in adiutorium mutuum generatus est: ira in exitium. Hic congregari vult, illa discedere: hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam carissimos petere. Hic aliorum commodis vel impendere se paratus est: ira in periculum, dummodo secum deducat alium parata descendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quam qui optimo eius operi & commendatissimo, hoc ferum ac perniciosum vitium assignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ est, cuius cupidinem inesse pacatissimo hominis pectori, minime secundum eius naturam est. Beneficii enim humana vita constat & concordia: nec terrore, sed mutuo amore in fœdus auxiliumque commune constringitur. Quid ergo? non aliquando castigatio necessaria est? Quid nisi? sed hæc sincera cum ratione: Non enim nocendi. Quemadmodum quædam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, sed vt explicemus elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus vitiis teneat non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibus, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata vitæ dispositione firmare. proximum est, vt modus proficiat: si modus & ordo non proficit, subducit aliqua, & circumcidit: si ne adhuc quidem respondet, intercidit cibus, & abstinentia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit venam, membrisque si adhaerentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius salutaris effectus est. ita legum præsidem, ciuitatisque rectorem decet, quamdiu potest, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda suadeat, cupiditatemque honesti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: transeat deinde ad tristiores orationem, qua moueat adhuc & exprobet: nouissime ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat. Vltima supplicia sceleribus vltimis ponat, vt nemo pareat, nisi quem perire etiam pereuntis interfit.

CAP. VI. Hoc vno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus vitam non potuerunt largiri, facilem exitum præstant: hic damnatum cum dedecore & traductione

vita exigit: non quia delectetur vilius poena (procul est enim à sapiente tam inhumana feritas) sed vt documentum omnium sint; & qui viui noluerunt prodesse, morte certe eorum respublica vtatur. Non est ergo natura hominis poenæ appetens: ideo nec ira quidem secundum naturam hominis: quia poenæ appetens est. Et Platonis argumentum adferam: quid enim prohil t alienis vt, ex parte qua nostra sunt? Vir bonus, inquit, non lædit, poena lædit. bono ergo poena non conuenit: ob hoc nec ira, quia poena iræ conuenit. Si vis bonus non gaudet, non gaudebit nec eo quidem effectu, cui poena voluptari est: ergo non est naturalis ira. Nunquid, quamuis non sit naturalis ira, assumenda est, quia utilis saepe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi hinc flammâ subdita est, & hic stimulus peragitauit, misitque in pericula audaces.

CAP. VII. OPTIMUM itaque quidam putant, temperare iram, non tollere: eoque detracto quod exundat, ad salutarem modum cogere: id vero retinere, sine quo languabit actio, & vis, ac vigor animi resoluetur. Primum facilius est, excludere perniciofa, quam regere: & non admittere, quam admissa moderari. Nam cura se in possessione posuerunt, potentiora rectore sunt, nec recidi se minuiue patiuntur. Deinde ratio ipsa, cui fræni traduntur, tandem potens est, quamdiu ducta est ab affectibus. Si misit se illis, & inquinauit, non potest continere, quos submo- uere potuisset. Commota enim semel & concussa mens, ei seruit, à quo expellitur. Quorundam rerum initia in nostra potestate sunt: vltiora nos sua vi rapiunt, nec regressum relinquunt, vt in præceptis datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morarive deiecta potuerunt, sed consilium omne & poenitentiam irreuocabilis præcipitatio abscedit, & non licet eo non petuenire, quo non ire licuisset: ita animus si in iram, amorem, aliosque se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum: rapiat illum oportet, & ad inum agat suum pondus, & iam vitiorum natura procliuus.

CAP. VIII. OPTIMUM est primum irritamentum iræ protinus spernere, ipsisque repugnare seminibus, & dare operam ne incidamus in iram, nam si ceperit ferre, trans-

transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est, ubi semel affectus inductus est, iusque illi aliquid voluntate nostra datum est. Faciet de cetero quantum volet, non quantum permiseris. In primis, inquam, sinibus hostis arcendus est. Nam cum intrauit, & portis se intulit, modum à captiuis non accepit. Neque enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur affectus, ut illos non patiatul ultra quam oportet procedere, sed in affectum ipse mutatur. Ideoque non potest uitilem illam vim & salutarem, pròditam iam infirmatamque reuocare. Non enim, ut dixi, separatas ista sedes suas diductasque habent, affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mutatio est. Quomodo ergo ratio occupata & oppressa uitis resurget, quæ ira cecidit? Aut quemadmodum à confusione se liberabit, in qua peiorum mixtura præualuit? Sed quidam, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ira, nihil ut faciant eorum quæ ira dicitur, an ut aliquid? Si nihil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum necessariam iram: quam vos, quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Deinde interrogo, ualentior est quam ratio, an infirmior? Si ualentior, Quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere nisi imbecilliora non soleant? Si infirmior est, sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium.

CAP. IX. A T irati quidam constant sibi, & se continent. Quomodo? cum iam ira euanescit, & sua sponte decedit, non cum in ipso feruore est: tunc enim potentior est. Quid ergo? non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactosque quos oderunt, & à nocendo abstinere? faciunt. Quomodo? cum affectus repercutit affectum, aut metus aut cupiditas aliquid imperauit, non rationis tunc beneficio quieuit, sed affectuum infida & mala pace. Deinde nihil habet in se uitile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim uirtus uitio adiuuanda est, se contenta. Quotiens impetu opus est, non irascitur, sed exurgit, & in quantum putauit opus esse, concitatur remittiturque: non aliter quam quæ tormentis exprimuntur tela, in potestate mittentis sunt, in quantum torqueantur. Ira, inquit Aristoteles, necessaria est: nec quisquam sine illa cre-

pugnari potest, nisi illa lex impleat animum, & spiritum accendat. Utendum autem illa est, non ut duce, sed ut milite, quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur qua ducitur, iam non est ira: cuius proprium est contumacia. Si vero repugnat, & non ubi iussa est quiescit, sed libidine ferociaque prouehitur: tam inutilis animi minister est, quam miles, qui signum receptui datum negligit. Itaque si modum adhiberi sibi patitur, alio nomine appellanda est. Desinit ira esse, quam effrauatam indomitamque intelligo. Si non patitur, perniciofa est, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non est, aut inutilis est. Nam si quis poenam exigit, non ipsius poenae audius, sed quia oportet, non est annumerandus iratis: Hic erit vilis miles, qui scit parere consilio. Affectus quidem tam mali ministri, quam duces sunt. Ideo nunquam assumet ratio in adiutorium improvidos & violentos impetus, apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat: quos nunquam comprimere possit, nisi pares illis similesque opposuerit: ut irae metum, inertiae iram, timori cupiditatem.

CAP. X. ABSIT hoc à virtute malum, ut vnquam ratio ad vitia confugiat. Non potest hic animus fidele otium capere: quatiatur necesse est, fluctuetque, qui malis suis tutus est: qui fortis esse, nisi irascitur, non potest: industrius, nisi cupit: quietus, nisi timet: in tyrannide illi viuendum est: in alicuius affectus venienti seruitutem. Non pudet virtutes in clientelam vitiorum demittere? Deinde desinit quicquam ratio posse, si nihil potest sine affectu, & incipit par illi similisque esse. Quid enim interest, si aequè affectus inconsulta res est sine ratione, quam ratio sine affectu inefficax? Par vtrumque est, ubi esse alterum sine altero non potest. Quis autem sustineat affectu exaequat rationi? Irascitur, vilis affectus est, si modicus est: Immo si natura vilis est. Sed si patiens imperij rationisque est, hoc duntaxat moderatione consequitur, ut quo minor fuerit, minus noceat.

CAP. XI. ERGO modicus affectus nihil aliud quam malum modicum est. Sed aduersus hostes, inquit, necessaria est ira. Nusquam minus: ubi non effusos esse oportet impetus, sed temperatos & obediētes. Quid enim est aliud quod Barbaros tanto robustiores corporibus tanto patientiores laborum comminuat, nisi ira infestissima sibi? Gladiato,

diatores, quoque ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem irasci feris? an qui venientes excipit, & fugientes persequitur? Omnia illa sine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Teutonorumq; tot millia superfusa Alpibus ira sustulit, vt tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro virtute? quæ vt aliquando perculit strauitque obuia, ita sæpius sibi exitio est. Germanis quid est animosus? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidus? quibus innascuntur innutrienturque: quorum vnica illis cura est, in alia negligentibus. Quid induratus ad omnem patientiam? vt quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouisa sunt, non suffugia aduersus perpetuum cæli rigorem. Hos tamen Hispani, Gallicæ, & Asiæ Syriæque molles bello viri, antequam legio visatur, cæduat, ob nullam rem aliam opportunos, quam ob iracundiam. Agedum illis corporibus, illis animis delicias luxum, opes ignoratibus, da rationem, da disciplinam, vt nihil amplius dicam, necesse erit nobis certè mores Romanos repetere: Quo alio Fabius affectas imperij vires recreauit, quam quod cunctari & trahere, & morari sciuit, quæ omnia irati nesciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo stabat, si Fabius tantum ausus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio fortunam publicam, & æstimatis viribus ex quibus iam perire nihil sine vniuerso poterat, dolorem vltionemq; seposuit in vanam vtilitatem; & occasione intentus, iram ante vicit, quàm Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibûsque quibus irascendum erat, bellum in Africam transfudit iam lentus, vt opinionem luxuriæ segnitæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuque sedit, & hunc suum publicumque dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quam Carthaginem vinci? Quam dum circumuallat, & includit hostem, eo compulit, vt ferro ipsi suo caderent.

CAP. XII. NON est itaque utilis, nec in præliis quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona est: & pericula dum inferre vult, non cauet. Illa certissima est virtus, quæ se diu multumque circumspexit & texit, & ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? vir bonus non ira-

scetur, inquit, si cædi patrem suum viderit, si rapi matrem? Non irascetur: sed vindicabit, sed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus stimulus etiam sine ira pietas? Aut dic eodem modo: Quid ergo cum viderit secari patrem suum, filiumve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo: quæ accidere foeminis videmus, quotiens illas leuis periculi suspicio perculit? Officia sua vir bonus exequitur inconfusus, intrepidus: & sic bono viro digna faciet, ut nihil faciat viro indignum. Pater cadetur? defendam: cæsus est? exequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraste, quæris invidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice ad coronam venis: quia vnusquisque in eiusmodi suorum casu irascitur. Pueras indicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iustum quisque affectum iudicat, quem agnoscit. Irascuntur boni viri pro suorum iniuriis: sed idem faciunt, si calida non bene præbeatur, si vitrum fractum est, si calceus luto sparsus est. Non pietas illam iram, sed infirmitas mouet: sicut pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quam nucibus. Irasci pro suis non est pij animi, sed infirmi. Illi pulchrum dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defensorem, ipso officio ducente, volentem, iudicantem, providentem, non impulsam & rabidam. Nullus enim affectus vindicandi cupidior est, quam ira: & ob id ipsum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: ut omnis fere cupiditas ipsa sibi in id, in quod properat, opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello vnquam bona fuit. Pacem enim similem belli efficit: in armis vero obliuiscitur Martem esse comunem, venitque in alienam potestatem, dum in sua non est. Deinde non ideo vitia in usum recipienda sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo: simili modo ira, etiam si aliquando ut venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicanda est. sæpe enim saluti fuere pestifera. Deinde quæ habenda sunt in bonis, quo maiora, eo meliora & optabiliora sunt. Si iustitia bonum est, nemo dicit meliorem futuram si quid detractum ex ea fuerit: si fortitudo bonum est, ne-

mo illam desiderabit ex aliqua parte diminui.

CAP. XIII. ERGO & ira quo maior, hoc melior. Quis enim vllius boni accessionem recusauerit? Atqui augeri illam inutile est: ergo & esse. Non est bonum, quod incremento malum fit. Vrilis, inquit, ira est, quia pugna- ciores facit. Isto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces: multiq̄e meliores ad ferrum fuere male sobrii. Isto modo dic & phrenesim & insaniam viribus necessariam: quia saepe validiorem furor reddit. Quid? non aliquotiens metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertissimos excitauit in prælium? Sed ira, e- brietas, timor, aliæque eiusmodi, scæda & caduca irrita- menta sunt: nec virtutem instruunt, quæ nihil vitii eger, sed segnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non fuisset. Ita non adiutorium virtutis venit, sed in vicem. Quid, quod si bonum esset ira, perfectissimum quemque sequeretur? Atqui iracundissimi infantes, senesque & ægri sunt: & inualidum omne natura quetu- lum est.

CAP. XIV. NON potest, inquit Theophrastus, fieri, vt ne bonus vir irascatur malis. Isto modo quo melior quisque, hoc iracundior erit. Vnde nec contra placidior, solutusque affectibus, & cui nemo odio sit. Peccantes verò quid habet cur oderit, cum error illos in huiusmodi delicta compellat? Non est autem prudentis, errantes odisse: alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ e- git, veniam desiderent. Iam irascetur etiam sibi. Neque enim æquus iudex aliam de sua, aliam de aliena causa sententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absolvere: & innocentem quisque se dicit, respiciens te- stem, non conscientiam. Quanto humanius, mitem & pa- catum animum præstare peccantibus: & illos non perse- qui, sed reuocare? Errantem per agros ignorantia via, melius est ad rectum iter admouere quàm expellere. Cor- rigendus est itaque qui peccat, & admonitione, & vi; & molliter, & aspere: meliorque tam sibi quàm aliis facien- dus non sine castigatione, sed sine ira. Quis enim cui me- derur, irascitur?

CAP. XV. AT corrigi nequeunt, nihilque in illis spei bonæ capax est. Tollatur è coetu mortalium, facturi peiora quæ contingunt: & quo vno modo possunt, desinant mali esse: sed hoc sine odio. Quid enim est cur oderim eum, cui tum maximè prosum, cum illum sibi eripio? Num quis membra sua odit, tunc cum abscondit? Non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos affligimus canes, tracem atque immaniferum bouem cædimus, & morbidis pecoribus ne gregem polluant, ferrum demittimus: portentosos fetus extinguiamus, liberos quoque si debiles monstrisque editi sint, mergimus. Non ira, sed ratio est, à sanis iniuria fecernere. Nil minus quàm irasci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est. Inde est, quod Socrates seruo ait: Cæderem te, nisi irascerer. Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non sit ausus se iræ committere? Ergo ad coercitionem errantium sceleratorumque irato castigatore non opus est. Nam cum ira delictum animi sit, non oportet peccata corrigere peccantem.

CAP. XVI. Quid ergo? non irascar latroni? non irascar venefico? Non. Neque enim mihi irascar, cum sanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoceo. Tu adhuc in prima parte versaris errorum: nec grauius laboris, sed frequenter. Obiurgatio te primum secreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam processisti, quam vt possis verbis sanari. Ignominia non contineberis, tibi fortius aliquid, & quod lentias, inurendum est, in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desiderat: & vincula publica & carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus est, & sceleribus scelera contextens: & iam non causis, quæ nunquam malo defutura sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum causa peccare. Perbibisti nequitiam, & ita visceribus immiscuisti, vt nisi cum ipsis exire non possit. Olim miser mori quæris, bene de te merebimur. Auferemus tibi istam qua vexaris, insaniam, & per tua alienaque volutata supplicia, id quod vnum bonum tibi superest, repræsentabimus mortem. Quare irascar, cui cum maxime prosum?

sum? Interim optimum misericordiae genus est, occidere. Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens, non idem imperassem omnibus, per diversa aegrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandae adhibitus sum. pro cuiusque morbo medicina quaeratur. Hunc sanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque etsi perueria induenda magistratui vestis, & conuocanda classico concio est: procedam in tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu legis; & illa solemnia verba, seuera magis grauique, quam rabida voce concipiam, & agi iubebo non iratus, sed seuerus. & cum ceruicem noxio praecidi imperabo, & cum patricidam insulam culeo, & cum mittam in supplicium militare, & cum Tarpeio proditorem hostemve publicum imponam, sine ira, eo vultu animoque ero quo serpentes & animalia venenata percutio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid enim? videtur lex irasci his quos non noxius, quos non vidit, quos futuros non sperat? Illius itaque sumendus est animus, quae non irascitur, sed constituit. Nam si bono viro ob mala facinora irasci conuenit, & ob secundas res malorum hominum inuidere conuenit. Quid enim est indignius quam flores quosdam, & eos indulgentia fortunae abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum sine inuidia videbit, quam scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cum eiusmodi aliquid sapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eratque solito commotior? Fateor. Sentiet leuem quandam, tenuemque motum. Nam, ut dixit Zeno, in sapientis quoque animo, etiam cum vulnus sanatum est cicatrix manet. Sentiet itaque suspiciones quasdam & umbras affectuum: ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectus quosdam, si quis illis bene utatur, pro armis esse. Quod verum foret, si velut bellica instrumenta, sumi deponique possent, induentis arbitrio. Haec arma quae Aristoteles virtuti dat, ipsa per se pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil aliis instrumentis opus est. Satis nos instruxit ratione natura. Haec dedit telum, firmum, perpetuum, obsequens; nec anceps, nec quod in dominum remitti posset. Non ad prou-

dendum tantum, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, quam hanc ab iracundia petere praesidium, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab aegra? Quid quod ad actiones quoque, in quibus solis opera iracundiae videtur necessaria, multo per se ratio fortior est? Nam cum iudicauit aliquid faciendum, in eo perseuerat. Nihil enim melius inuentura est se ipsa, quo mutetur. Ideo stat semel constituitis iram saepe misericordia retro egit. Habet enim non solidum robor, sed tantum tumorem: violentisque principiis vritur: non aliter quam qui à terra venti surgunt, & fluminibus paludibusque excepti, sine pertinacia vehementes sunt. Incipit magno impetu, deinde desinit ante tempus fatigata: & quae nihil aliud quam crudelitatem ac noua genera poenarum versauerat, cum animaduertendum est, iam fracta lenisque est. Affectus cito cadit: aequalis est ratio. Ceterum etiam vbi perseuerarit ira, nonnunquam, si plures sunt qui petire meruerunt, post duorum triumphu sanguinam, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentium venena à cubili repentium nocent: innoxij dentes sunt, cum illos frequens morsus hausit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiserant: & saepe qui minus commisit, plus patitur: quia recentiori irae obiectus est, & in tantum inaequalis est, modo ultra quam oportet, excurrit, modo citius debito resistit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non vult, & patrocini non relinquit locum, & ea tenet quae inuasit, & eripi sibi iudicium suum, etiam si prauum est, non sinit. Ratio vtrique parti locum dat, & tempus. Deinde aduocationem etiam sibi petit, vt excutiendae spatium veritati habeat: ira festinat. Ratio id iudicari vult, quod aequum est: ita id aequum videri vult quod iudicauit. Ratio nihil praeter ipsam, de quo agitur, spectat: ira vanis & extra causam obuersantibus commouetur. Vultus illam securior, vox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperat. Saepè infesta patrono reum damnat: etiam si ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in male ceptis, honestior illi pertinacia videtur, quam poenitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra, vir à multis vitiis in-

reger, sed prauus, & cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus duci iussisset eum, qui ex comiteatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus extra vallum ductus est, & iam ceruicem porrigebat, cum subito apparuit ille qui occisus videbatur. Tunc centurio supplicio præpositus, condere gladium spiculatorem iubet: damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocentiam. nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio castrorum commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat. quid hoc indignius? Quia vnus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertium. Nam ipsum centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iussit. Constituti sunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnus innocentiam. O quam solers est iracundia ad fingendas causas furoris! Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia causa damnationis commilitoni fuisti: te, quia iussus occidere, imperatori non paruisti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam iracundia hoc mali, non vult regi. Irascitur veritati ipsi, si contra voluntatem suam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinauit, insequitur, adiectis conuitiis maledictisque. Hoc non facit ratio: sed si ita opus est, silens quietaque, totas domos funditus tollit, familias Reipublicæ pestilentes cum coniugibus ac liberis perdit, tecta ipsa diruit, & solo exæquat, & inimica libertati nominis extirpat. Hæc non frendens, nec caput quærens, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maximè placidus esse debet & in statu vultus, cum magna pronuntiat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cum velis cedere aliquem, prius tua labia mordere? Quid si ille vidisset desilientem de tribunali proconsulem, & fasces lictori auferentem, & sua vestimenta scindentem, quia tardius scindebantur aliena? Quid opus est mensam euertere? Quid pocula affligere? Quid se in columbas impingere? Quid capillos euellere? femur prætusque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non

tam cito in alium quam vult, erumpit, in se reuertitur.
 Teneatur itaque à proximis, & rogatur, vt ipse sibi placeat:
 quorum nihil facit quisquis vacuus ira, meritam cuique
 poenam iniungit. Dimittit sæpe eum, cuius peccatum
 apprehendit, si poenitentia facti spem bonam pollicetur, si
 intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod
 aiunt, animo inharere. Dabit impunitatem, nec accipien-
 ribus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna sce-
 lera leuius quam minora compefecer: si illa lapsu, non cru-
 delitate commissa sunt: his inest latens & operata & inue-
 terata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem
 modo afficit, si alter per negligentiam admisit, alter cu-
 raui vt nocens esset. Hoc semper in omni animaduersione
 seruabit, vt sciat alteram adhiberi, vt emendet malos:
 alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, sed futura in-
 tuebatur. Nam, vt Plato ait, Nemo prudens punit, quia
 peccatum est; sed ne peccetur. Retiocari enim præterita
 non possunt: futura prohibentur: & quos volet nequitiae
 male cedentis exempla fieri, palam recidet, non tantum vt
 pereant ipsi, sed vt alios pereundo deterreant. Hæc cui-
 que expendenda, æstimandaque sunt. Vides quam de-
 beat omni perturbatione liber accedere ad rem summa
 diligentia tractandam, potestatem vitæ necisque. Male
 irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum
 est, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non
 est enim illa magnitudo: tumor est: nec corporibus copia
 vitiosi humoris intensus, morbus incrementum est, sed pe-
 stilens abundantia. Omnes quos vâcors ira animus su-
 pra cogitationes extollit humanas, altum quidem & subli-
 me spirare se credunt: ceterum nihil solidi subest, sed in
 ruinam prona sunt, quæ sine fundamentis creuere. Non
 habet ita cui insistat, non ex firmo mansuroque oritur, sed
 ventosa & inanis est: tantumque abest à magnitudine a-
 nimi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia insolentia,
 ab austeritate tristitia, à seueritate crudelitas. Mul-
 tum, inquam, interest inter sublimem animum & super-
 bum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur.
 Contra mihi videtur veterinosi & infelicis animi, imbe-
 cillitatis sibi consci, sæpe indolescere. Vt exulcerata
 & ægra corpora, ad ætus leuissimos gemunt, ita ira muliebre

liebre maximè & puerile vitium est. At incidit & in viros. Nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? non aliqua voces ab iratis emittuntur? quæ magnò emissæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: Oderint, dum metuant. Syllano scias sæculo scriptam Nescio utrum sibi peius optauerit, ut odio esset: an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurum, ut execrentur, insidientur, opprimant. Quid adicit? Dij illi malefaciant: adeo reperit dignum odio remedium. Oderint. Quid? dum parent? non dum probent? non. Quid ergo? dum timeant, sic nec amari quidem vellem. Magnò hoc dictum spiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo ista est, sed immanitas. Non est quod credas irascentium verbis: quorum strepitus magui, minaces sunt, intus mens pauidissima. Non est quod existimes verum esse, quod apud disertissimum virum Lium dicitur: Vir ingenij magni magis quam boni. Non potest illud separari: aut & bonum erit aut nec magnum: quia magnitudinem animi inconcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo pacem firmamque, qualis inesse malis ingenitis non solet. Terribilia enim esse, & tumultuosa, & exitiosa possunt: magnitudinem quidem cuius firmamentum roburque bonitas est, non habebunt. ceterum sermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis similem. Eloquentur aliquid quod tu magni putes: sicut C. Cæsar, qui iratus cælo quod obiret per pantomimis, quos imitabatur studiosius quam spectabat, quodque comessatio sua fulminibus terretetur, profus parum certis: ad pugnam vocavit Iouem, & quidem sine missione, Homericum illum exclamans versum, *ἢ μὲν αὐδέει, ἢ ἑγὼ οὐ*. Quanta dementia fuit! Putauit aut sibi noceri, ne à Ioue quidem posse: aut se nocere etiam Ioui posse. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum contrariorum animos addidisse. Utinam enim patientiæ visum est eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque despiciens, magnum nihil nobile est: aut si videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore sustineri vult, purpura vestiri, auro regi, terras transferre, maria con-

audere, flumina præcipitare, nemora suspendere. videatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argentique incubat, & prouinciarum nominibus agros colit, & sub singulis villicis latiores habet fines, quàm quos consules sortiebantur. Videatur & libido magni animi. Transnata freta, puerorum greges castrat, sub gladium mariti venit vxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non est contenta honoribus annuis: si fieri potest, vno nomine occupare factos vult, per omnem orbem titulos deponere. omnia ista non refert in quantum procedant extendantque se: angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excelsa virtus est. Nec quicquam magnum est, nisi quod simul & placidum.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

RIMVS liber, Nouate, benigniorem habuit materiam. Facilis enim in procliuia vitiorum decursus est. Nunc ad exilia veniendum est. Querimus enim, vtrū ira iudicio an impetu incipiat: id est, vtrum sua sponte moueatur, an quemadmodum pleurae, quæ intra nos in scis nobis oriuntur. Debet autem in hæc se demittere disputatio, vt ad illa quoque altiora possit exurgere. Nam & in corpore nostro ossa, neruique & articuli, firmamenta totius, & vitalia minimè speciosa visu, prius ordiuntur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aspectumque decor est: post hæc omnia, quia maximè oculos rapit color, vltimus perfecto iam corpore affunditur. Iram quin species oblatæ iniuriæ moueat non est dubium: sed vtrum speciem ipsam statim sequatur & non accedente animo excurret, an illo assentiente moueatur, querimus. Nobis placet, nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiscere, & vtrumque coniungere, nec lædi se debuisse, & vindicari debere, non est eius impercus, qui sine voluntate nostræ

nostra conciteretur. Ille simplex est; hic compositus, & plura continens. Intellexi aliquid, indignatus est, damnauit, ulciscitur. hæc non possunt fieri, nisi animus qui tangebatur, assensus est.

CAP. II. **Q**UORSVS, inquis, hæc quæstio pertinet? ut sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate nostra fiant, inuicti & ineuitabiles sunt: ut horror frigida aspersis, ad quosdam ictus aspernatio: ad peiores nuncios subriguntur pili, & rubor ad improba verba suffunditur, sequiturque vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in nostra potestate est, nulla, quo minus fiant, ratio persuadet. Ira præceptis fugatur. Est enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ fortis eueniunt; ideoque etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludicra scænæ spectacula, & lectiones rerum vetustarum. sæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur irasci. Quis non contra Marij arma, & contra Syllæ proscriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achilæ, & ipsi puero, non puerile aulo facinus, infestus est? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat. Martius quoque ille tubarum sonus mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est, quod arridemus arridentibus, & contristat nos turba mcerentium, & effervesceamus ad aliena certamina: quæ non sunt iræ, non magis quam tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quam timor qui Hannibale post Cannas mœnia circumfidente, lectoris percutit animum: sed omnia ista motus sunt animorum moueri volentium, nec affectus, sed principia præludentia affectibus. Sic enim militatis viri in media pace togati iam aures tuba suscitât, equosque castrenses erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt, Xenophanto canente, manum ad arma misisse.

CAP. III. **N**IKIL ex his quæ animum fortuito impellunt, affectus vocari debet. Ista, ut ita dicam, patitur magis animus quam facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis: & hunc for-

tutum motum persequi. Nam si quis pallorem & lacrymas procidentes, & irritationem humoris obsceni, altissime suspirium, & oculos subito acriores, aut quid his simile, indicium affectus, animique signum putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaque & fortissimus plerumque vir, dum armatur expalluit: & signo pugnae dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter se acies arietarent, cor exiit: & oratori eloquentissimo, dum ad dicendum componitur, summa riquerunt. Ira non moueri tantum, sed excurrere debet. Est enim impetus. Nunquam autem impetus sine assensu mentis est: neque enim fieri potest, ut de ultione & poena agatur animo nesciente. Putauit se aliquis laesum, voluit vlcisci: dissuadente aliqua causa, statim resedit. Hanc iram non voco, sed motum animi rationi parentem. Illa est ira, quae rationem transiit, quae secum rapit. Ergo prima illa agitatio animi, quam species iniuriae incussit, non magis ira est, quam ipsa iniuriae species: sed ille sequens impetus qui speciem iniuriae non tantum accepit, sed approbavit. Ira est concitatio animi ad ultionem voluntate & iudicio pergentis. Nunquid dubium est, quin timor fugam habeat, ira impetum? Vide ergo, an putes aliquid sine assensu mentis aut peti posse, aut caueri.

CAP. IV. Et ut scias, quemadmodum incipiant affectus, aut crescant, aut efferantur, est primus motus non voluntarius, quasi preparatio affectus, & quaedam comminatio. Alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cum laesus sim: aut oporteat hunc poenas dare, cum scelus fecerit. Tertius motus est iam impotens, qui non, si oportet, vlcisci vult, sed vtiue qui rationem euincit. Primum illum animi ictum effugere ratione non possumus: sicut ne illa quidem, quae diximus accidere corporibus, ne nos oscitatio aliena sollicitet, ne oculi ad intimationem subitam digitorum comprimantur. Ista non potest ratio vincere: consuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat. Alter ille motus, qui iudicio nascitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quarendum est. Hi qui vulgo saeuunt, & sanguine humano gaudent, an irascantur, cum eos occidunt, a quibus nec acceperunt iniu-

iniuriam, non accepisse se existimant, qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris.

CAP. V. HÆC non est ira: feritas est. Non enim quia accipit iniuriam, nocet, sed parata est, dum noceat, velle accipere. Nec illa verbera lacerationesque in ultionem petuntur, sed in voluptatem. Quid ergo? Origo huius mali ab ira est: quæ ubi frequenti exercitatione & satietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouissimè in crudelitatem transit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multa perfruuntur, plurimumque ab irarum vultu absunt, per otium sæui. Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano pleam vidisset: O formosum spectaculum! Quanto pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod locumque complecter: Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per viginti annos secunda, dabitque oculis tuis gratum vbi que spectaculum. Videbis istud & circa Trasimenum & circa Caonas, & nouissime circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub diuo Augusto proconsul Asiæ, cum ccc. vna die securi percussisset, incedens inter cadauera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Græce proclamauit: O rem regiam! Quid hic rex fecisset? Non fuit hæc ira, sed maius malum & insanabile.

CAP. VI. VIR TVS, inquit, vt honestis rebus propria est, ita turpibus irata esse debet. Quid si dicatur, virtutem & humilem & magnam esse debere? At qui hæc dicit, illam extolli vult, & deprimi. Quoniam lætitia ob rectè factum, clara magnificaque est; ira ob alienum peccatum, sordida & angusti pectoris est; nec vnquam committet virtus, vt vitia, dum compefcit, imitetur ipsa: iram castigandam habet, quæ nihilo melior est, sæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætari que proprium & naturale virtutis est: irasci non est ex dignitate eius, non magis quam mœrere. Atqui iracundiæ tristitia comes est: & in hanc omnis ira vel post pœnitentiam, vel post repulsam reuoluitur. Et si sapientis est, peccatis irasci, magis irascetur maioribus & sæpe irascetur, sequitur, vt non tantum iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequentem

sur. Nunquam irasci desinet sapiens, si semel ceperit. omnia sceleribus ac vitiis plena sunt. Plus committitur, quam quod possit coercitione sanari. Certatur ingenti quodam nequitiae certamine; maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso melioris æquiorisque respectu, quocumque visum est, libido se impingit: nec furtiva iam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rata, sed nulla sit. Nunquid enim singuli aut pauci rupere legem? vndique, velut signo dato, ad fas nefasque miscendam coorti sunt.

— *Non hospes ab hospite tutus.*

Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est.

Imminet exitio vir coniugii, illa mariti.

Lurida terribiles miscent aconita nouerca.

Filius ante diem patrios inquiri in annos.

Et quota pars ista scelerum est? non descripsit castra ex vna parte contraria, parentum liberorumque sacramenta diuersa, subiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infestorum equitum ad conquirendas proscriptorum latebras circumuolitantia, & violatos fontes venenis, & pestilentiam manu factam, & præductam obsessis parentibus fossam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concremantia, dominationesque funestas, & regnorum publicorumque exitiorum clandestina consilia: & pro gloria habita quæ quamdiu opprimi possunt, scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne os quidem libidini exceptum.

C A P. I X. ADDE nunc publica periuria gentium, & rupta foedera, & in prædam validioris quicquid non resistebat, abductum: circumscriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum illi, sed insaniendum est. Illud potius cogitabis, non esse irascendum erroribus. Quid enim si quis irascatur, in tenebris parum vestigia certa ponentibus? Quid si quis surdis, imperia non exaudientibus? Quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualium iocos spectent? Quid si illis irasci velis, qui ægrotant, senescunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc est, saligo mentium

nec tantum necessitas errandi, sed errorem amor. Ne singulis irascaris, vniuersis ignoscendum? generi humano venia tribuenda est. Si irascaris iuuenibus senibusque quod peccant: irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum discrimina? Maior est excusatio & iustior, hominem esse, quam puerum. Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quam corporis morbis: non quidem obtusa, nec tarda, sed acumine nostro male utentia, alser alteri vitiorum exempla. Quisque sequitur priores male iter ingressos. Quid ni habeant excusationem cum publica via errauerint?

CAP. X. IN singulos seueritas imperatoris distinguitur: at necessaria venia est, vbi totus deseruit exercitus: Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelligit quam iniquum sit, & periculosum, irasci publico vitio. Heraclitus quotiens prodierat, & tantum circa se malè viuentium, immo malè pereuntium viderat, flebat: miserabatur omnium, qui sibi læti felicitésque occurrebant, miri animo, sed nimis imbecillo: & ipse inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi videbatur serium eorum, quæ serio gerebantur. Vbi istic iræ locus est? Aut ridenda omnia, aut stenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus: Quare? quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri, scit paucissimos omni æuo sapientes euadere, quia condicionem humanæ vitæ perspectam habet. Nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari velit, non in siluestribus dumis poma pendere? Quid si miretur spineta sentesque non vtili aliqua fruge compleri? Nemo irascitur, vbi vitium natura defendit. Placidus itaque sapiens & æquus erroribus, non hostis, sed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furis ambitionis agitati. Omnia ista tam propitius aspiciet, quam ægros suos medicus. Nunquid ille, cuius nauigium inultam, vndique laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipsique nauigio irascitur? Occurrit potius, & aliam excludit vndam, aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex occulto sentinam ducentibus labo-

labore continuo resistit: nec ideo intermittit, quia quantum exhaustum est subnascitur. Lento adiutorio opus est contra mala continua & foecunda, non ut desinant, sed ne vincant.

CAP. XI. UTILIS est, inquit, ira: quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ita si quantum minatur, valet, ob hoc ipsum quia terribilis est, & iniusta est. Periculosius est autem timeri, quam despici. Si vero sine viribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. Quid enim est iracundia in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quaedam, quia terribiliora, potentiora sunt: nec hoc sapientis dici velim, quod ferae quoque telum est timeri. Quid? non timetur febris, podagra, huleus malum? Nunquid ideo quicquam in istis boni est? an contra, omnia despecta, & foeda, & turpia timentur? Ira per se deformis est, & minimè metuenda. At timetur à pluribus, sicut deformis persona ab infantibus. Quid quod semper in auctores redundat timor, nec quisquam metuitur, ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui medio civili bello in theatro dictus, totum in se populum non aliter conuertit, quam si missa esset vox publici affectus:

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni, inquam, pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. Acerrimas ferarum umbra, vox, & odor infolius exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam sapiens timeri.

CAP. XII. NEC ideo iram magnum quisquam putet, quia formidini est: quoniam quaedam etiam contemptissima timentur. venena, & ossa mortifera, & morsus. Nec est mirum, cum maximos ferarum greges linea pennae distincta confineat, & in insidias agat: ab ipso effectu dicta formido. vanis enim vanae terrori sunt. Curriculi motus, torarumque versata facies leones redigit in caueam. Elephantis porcina vox terret. Sic iraque ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, à feris rubens pinna. Non ipsa in se quicquam habet firmum aut forte, sed leues animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda est, si velis iram tollere. Neutrum autem potest fieri. Primum potest aliquis

non algere quamuis ex rerum natura hiems sit: & non aestuare quamuis menses aestiui sint. Aut loci beneficio aduersus intemperiem anni tutus est, aut patientia corporis sensum vtriusque peruincit. Deinde verte istud. Necessè est prius virtutem ex animo tollas, quam iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coeunt. Nec magis quisquam eodem tempore & iratus potest esse, & vir bonus quam aeger & sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducatur assidua meditatio: nullique sunt tam feri & sui iuris affectus, vt non disciplina perdomentur. Quodcunque sibi imperavit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam riderent consecuti sunt. Vno quidam, alij Venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno vigiliam indefatigabilem extendit. Didicerunt alij tenuissimis & aduersis finibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immensam altitudinem mergi, ac sine vlla respirandi vice perpeti maria.

CAP. XIII. MILLE sunt alia quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditque nihil esse difficile cuius sibi ipsa mens patientiam indiceret. Istitis quos paulo ante retuli, aut nulla pertinacis studij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinae ingenti ceruices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis non magno auctoramento labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum primum expectat, felicis animi innotata tranquillitas? Quantum est effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, sanitiam, crudelitatem, furorem & alios comites eius affectus? Non est quod patrocinium nobis quaeramus, & excusatam licentiam, dicentes, aut utile esse aut inuitabile. Cur enim tandem vitio aduocatus defuit: non est quod dicas, excidi non posse. Sanabilibus aegrotamus malis: ipsaque nos in rectum genitos natura, si emendari velimus, iuuat. Nec vt quibusdam visum est, arduum in virtutes & asperum iter est: plana adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. Facilis est ad

est ad beatam vitam via: inire modo bonis auspiciis, ipsique diis iuuantibus. Modo difficilius est, facere ista quæ facitis. Quid enim quiete otiosius animi? Quid ira laboriosius? Quid clementia remissius? Quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium denique virtutum tutela facilior est: vitia magno coluntur. Debet ira remoueri. Hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt esse minuendam. Tota dimittratur: nihil profutura est: sine illa facilius rectiusque scelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.

CAP. XIV. OMNIS quæ debet sapiens, sine vllius malæ rei ministerio efficiet: nihilque admiscebit, cuius modum sollicitus obseruet. Nunquam itaque iracundia admittenda est: aliquando simulanda, si segnes audientium animi concitandi sunt: sicut tarde consurgentes ad cursum equos stimulis facibusque subditis excitamus. Aliquando incutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Irasci quidem non magis vile est, quam mœcere, quam metuere. Quid ergo? non incidunt causæ, quæ iram facestant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus sunt: nec est difficile, vincere animum: cum athletæ quoque in vilissima sui parte occupati, tamen ictus dolorisque patientur, vt vites cædentis exhauriant, nec cum ira suadet, feriunt, sed cum occasio. Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artem: & qua noceat, tantum non qua caueat, aspicit. Sæpe itaque ratio patientiam suadet, ira vindictam: & qui primi defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam vnus verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerant grauissimis malis obruti sunt: indignatique, aliquid ex plenissima libertate diminui, seruile in sese extraxerunt iugum.

CAP. XV. VT scias, inquit, an ira habeat in se generosum aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundissimæ sunt: vt Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaque natura ingenia, antequam disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædam non nisi melioribus innascuntur ingeniis: sicut valida arbuta & læta, quamuis negle-

ta tellus creat: alia secūdi soli filia est. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiunt ignea & fernida: sed imperfectus ille vigor est, vt omnibus quæ sine arte ipsius tantum naturæ bono, exurgunt, sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudini apta erant audaciæ temeritatique consuecunt. Quid? non mitioribus animis vitia leuiora coniuncta sunt? vt misericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi sæpe bonam indolem in malis quoque ostendam, sed non ideo vitia non sunt, si naturæ melioris indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate libere gentes, leonum luporumque ritu, vt seruire non possunt, nec ita imperare. Non enim humani vim ingenij, sed feri & intractabilis habent. Nemo autem regere potest, nisi qui & regi.

CAP. XVI. FERRE itaque impéria penes eos fuere populos qui mitiore cælo vtuntur. In frigora Septemtionemque vergentibus immansueta ingenia sunt, vt ait pœta,

suoque similima cælo.

Animalia, inquit, generosissima habentur, quibus multum inest iræ. Errat, qui ea in exemplum hominis adducit, quibus pro ratione est impetus, homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruus, accipitrem impetus, columbum fuga. Quid, quod ne illud quidem verum est, optima animalia esse iracundissima? Feras ne putem quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quo iratiores? Patientiam laudauerim bouum, & equorum frænos sequentium? Quid autem est cur hominem ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum, Deumque quem ex omnibus animalibus, vt solus imiteretur, solus intelligit? Simplicissimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & veritatis comparantur & simplices videntur, quia expositi sunt: quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepotibusque hoc nomen imponimus, & omnibus vitiiis parum callidis.

CAP. XVII. ORATOR, inquit, iratus aliquando melior est. Immo imitatus iratum. Nam & histriones in pronuntiando non irati populum mouent, sed iratum bene agentes. & apud iudices itaque, & in concione, & vbiunque alicui animi ad nostrum arbitrium agendi sunt, mo-

do iram, modo metum, modo misericordiam, vt aliis incuti-
 amus ipsi simulabimus: & sæpe id quod veri affectus non
 effecissent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit,
 animus est, qui ira caret. Verum est, si nihil habet ira valen-
 tius. Nec latronem oportet esse, nec prædam, nec miseri-
 cordem, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius
 nimis durus est. Temperatus sit sapiens: & ad res fortius
 agendas non irarè, sed vim adhibeat.

CAP. XVIII. QUONIAM quæ de ira quaruntur tracta-
 uimus, accedamus ad remedia eius. Duo autem, vt opinor,
 sunt: ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in
 corporum cura, alia de tuenda valetudine, alia de resti-
 tuenda, præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere,
 aliter compefcere vt vincamus. Quædam ad vniuersam vi-
 tam pertinentia præcipiuntur; ea in educationem, & in se-
 quentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligen-
 tiam, plurimumque profuturam desiderat. Facile est enim
 teneros adhuc animos componere. Difficiler reciduntur
 vitia, quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracun-
 diam feruidi natura est. Nam cum elementa sint quatuor,
 ignis, aqua, aër, & terra, potestates pares his sunt frigida,
 feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque & anima-
 lium, & corporum, & morum varietatibus, mixtura ele-
 mentorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt,
 prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quas-
 dam humidam vocamus aridasque regiones, & calidas, &
 frigidas. Eadem animalium & hominum discrimina sunt.

CAP. XIX. REFERT quantum quisque humidi in se ca-
 lidique contineat. Cuius in illo elementi portio præuale-
 bit, inde mores erunt. Iraeuos feruidi mixtura facier.
 Est enim actiuosus & pertinax ignis. Frigidi mixtura fri-
 gidus facit. Pigrum est enim contractumque frigus. Vo-
 lunt itaque quidam ex nostris iram in pectore moueri, ef-
 feruescente circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum
 assignetur ira locus, non alia est, quam quod in toto cor-
 pore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest,
 eorum paulatim crescit ira: quia non est paratus illis ca-
 lor, sed motu acquiritur. Itaque puerorum formidarum-
 que ira acres magis quam graues sunt, leuioreque domi-
 nicipiunt. Siccis aratibus vehemens robustaque ira est.

fed sine incremento, non multum sibi adiiciens: quia inclinatum calorem frigus insequitur. Senes difficiles & queruli sunt, vt ægri & conualescentes, & quorum aut lassitudine, aut detractio sanguinis exhaustus est calor. In eadem causa sunt sivi fameque rabidi, & quibus exangue corpus est, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calorem auget pro cuiusque natura.

CAP. XX. QUIDAM ebrii effervescent, quidam fici. Neque vlla alia causa est, cur iracundissimi sint flauis rubentisque: quibus talis natura color est, qualis fieri ceteris inter iram solet. Mobilis enim illis agitatque sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdam procliuis in iram facit: ita multæ incidunt causæ, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, alios labor, & continua pernigilia, noctesque sollicitæ, & desideria, amorisque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed ista omnia initia causæque sunt: plurimumque potest consuetudo: quæ si grauis est, alit vitium. Naturam quidem mutare difficile est, nec licet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc nosse profuit, vt calentibus ingeniis subtrahatur vinum: quod pueris Plato negandum putat, & ignem verat igne incitari. Nec cibus quidem implendi sunt. Distenduntur enim corpora, & animi cum corpore tumescunt. Labor illos citra lassitudinem exerceat: vt minuatur, non vt consumatur calor, nimiusque ille feruor despuerit. Lusus quoque proderunt. Modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, siccioribus & frigidis non est ab ira periculum: sed maiora vitia metuenda sunt, pavor, difficultas, & desperatio, & suspiciones.

CAP. XXI. MOLLIENDA itaque fouenda quo talia ingenia, & in lætitiâ euocanda sunt. Et quia aliis contra iram, aliis contra tristitiâ remediis vtendum est, nec dissimilibus tantum ista, sed contrariis curanda sunt, semper ei occurremus, quod increuerit. Plurimum, inquam proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget. Vtrumque enim & quod extollendum, & quod

& quod deprimendum est, similibus alitur. Facile autem etiam attendentem similia decipiunt. Crescit licentia spiritus, seruitute comminuitur. Assurgit, si laudatur, & in spem sui bonam adducitur. Sed eadem ista insolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus est, vt modo frænis vtamur, modo stimulis: nihil humile, nihil seruile patiatur. Nunquam illi necesse sit rogare suppliciter: nec prosit rogasse: potius causæ suæ, & prioribus factis, & bonis in futurum promissis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec irasci. Demus operam, vt familiaris sit his cum quibus contendere solet: vt in certamine assuescat non nocere velle, sed vincere. Quotiens superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non gestire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in desidiâ vero otiumque non resoluemus, & procul à contractu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos, quàm educatio mollis & blanda. Ideo vniciis quo plus indulgetur, pupillisque quo plus licet, corruptior animus est. Non resister offensus, cui nihil vnquam negatum est, cui lacrymas sollicita semper mater absterfit, cui de pædagogog satisfactum est. Non vides, vt maiorem quàmque fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobilibusque & magistratibus præcipuè apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, secunda se aura sustulit. Felicitas iracundiam nutrit, vbi aures superbas assentatorum turba circumstetit. Tibi enim ille respondeat: Non pro fastigio te tuo metiris: ipse te proiicit: & alia, quibus vix sana & ab initio bene fundatæ mentes restiterint. Longè itaque ab assentatione pueritia remouenda est. Audiatur verum, & timeatur: interim vereatur, semper maioribus assurgat. Nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur: & diuitias parentum in conspectu habeat, non in vsu. Exprobrentur illi perperam facta.

CAP. XXII. PERTINEBIT ad rem, præceptores pædagogosque pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerum est, & in eorum similitudinem crescit, nutricum & pædagogorum retulere mox in adulescentia mores. Apud Platonem educatus puer cum ad

parentes relatus, vociferantem videret patrem; Nunquam, inquit, hoc apud Platonem vidi. Non dubito quin citius patrem imitatus sit, quam Platonem. Tenuis ante omnia sit victus, & non pretiosa vestis, & similis cultus cum aequalibus. Non irascetur aliquem sibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos nostros pertinent. In nobis, si quidem fors nascendi & educatio nec vitij locum, nec iam præcepti habet; sequentia ordinanda sunt. Contra primis itaque causas pugnare debemus. Causa autem iracundiæ, opinio iniuriæ est; cui non facile credendum est, nec apertis quidem manifestisque statim accedendum est. Quædam enim falsa, veri speciem ferunt. Dandum semper est tempus. Veritatem enim dies aperit. Ne sicut aures criminantibus faciles. Hoc humanæ naturæ vitium suspectum notumque nobis sit: quodque inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, irascimur.

CAP. XXIII Quid quod non criminationibus tantum, sed suspicionibus impellimur, & ex vultu risuque alieno peiora interpretati, innocentibus irascimur. Itaque agenda est contra se causa absentis, & in suspensio ira retinenda. Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille tyrannicida, qui imperfecto opere comprehensus, & ab Hippia tortus, ut conscios indicaret, circumstantes amicos tyranni nominavit, quibus quam maxime curam salutem eius sciebat. Et cum ille singulos, ut nominati erant, occidi iussisset, interrogavit æquis superesset? Tu, inquit, solus: neminem enim alium, cui carus esses, reliqui. Effecit ira, ut tyrannus tyrannicidæ manus commoderet & præsidia sua gladio suo caderet. Quanto animosius Alexander: qui cum legisset epistolam matris, qua admonebatur, ut à veneno Philippi medici cauere, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. Dignus fuit qui innocentem haberet, dignus qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo rarior autem moderatio in regibus, hoc laudanda magis est. Fecit & hoc & C. Cæsar ille qui victoria ciuili elementissime vsus est. Cum sarcinam deprehendisset epistolarum ad Pompeium missarum, ab iis qui videbantur aut in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamuis enim moderatè soleret irasci, maluit tamen

tamen non posse. Gratissimum putavit genus veniæ, nescire quid quisque peccasset. Plurimum mali credulitas facit. Sæpe ne audiendum quidem est, quoniam in quibusdam rebus satius est decipi, quam diffidere.

CAP. XXIV. TOLLENDÆ ex animo suspicio & coniectura, fallacissima irritamenta. Ille me parum humanè salutavit, ille osculo meo non adhæsit, ille inchoatum sermonem cito abrupit, ille ad cœnam non vocavit, illius vultus aduersior visus est. Non deerit suspicioni argumentatio. Simplicitate opus est & benigna rerum æstimatione. Nihil nisi quod in oculos incurret, manifestumque erit, credamus. Et quotiens suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim castigatio consuetudinem efficiet non facile credendi.

CAP. XXV. INDE & illud sequitur, vt minimis sordidisque rebus non exacerbemur. Parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorax, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari, insania est. æger & infelicitis valetudinis est, quem leuis aura contraxit: affecti oculi, quos candida vestis obturbat: dissolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. Mitycides aiunt fuisse ex Sabaritarum ciuitate: qui cum vidisset fodientem, & altius rastrum alleuantem, lassum se fieri questus, venit illum opus in conspectu suo facere. Idem sapius questus est, quod foliis rosæ duplicatis incubisset. Vbi animam simul & corpus voluptates corrumpere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur tussis alicuius, aut sternutamentum, aut mulca parum curiose fugata nos in rabiem agat, aut versus calix, aut clavis negligentis serui manibus elapsa? Ferret ista æquo animo ciuile conuicium & ingesta in concione curiæ maledicta, cuius aures tracti subfelliij stridor offendit? Perpetietur hic famem, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero male diluenti niuem irascitur?

CAP. XXVI. NVLLA itaque res magis iracundiam alit, quam luxuria intemperans & impatiens. Dure tractandus animus est, vt ictum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam sine sensu sunt: vt librum, quem minoribus litteris scriptum

sape proiecimus, & mendosum lacerauimus: vt vestimenta, quæ quia displicebant, scidimus. His irasci quàm stultum est, quæ iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt? Sed nos offendunt videlicet qui illa fecerunt. Primum sape antequam hoc apud nos distinguamus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferent. Alius non potuit melius facere quam fecit: nec ad suam contumeliam parum didicit. Alius non in hoc vt te offenderet, fecit. Ad vltimum quid est dementius, quàm bilem in homines collectam in res effundere? Atqui vt his irasci dementis est, quæ anima carent, sic & mutis animalibus: quia nulla est iniuria, nisi à consilio profecta. Nocere itaque nobis possunt, vt ferrum aut lapis: iniuriam quidem facere non possunt. Atqui contemni se quidam putant, vbi equi iidem obsequentes alteri equiti, alteri contumaces sunt: tanquam iudicio, non consuetudine & arte tractandi, quædam quibusdam subiectiora sint.

CAP. XXVII. AT QVI vt his irasci stultum est, ira pueris, & non multum à puerorum prudentia distantibus. Omnia enim ista peccata apud æquum iudicem pro innocentia habent imprudentiam. Quædam sunt quæ nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficam & salutarem habent: vt dii immortales, qui nec volunt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis & placida est, iam longè remora ab aliena iniuria, quàm à sua. Dementes itaque, & ignari veritatis, illis imputant sæuitiam maris, immodicos imbres, pertiniaciam hiemis: cum interea nihil horum quæ nobis nocent profuntque, ad nos propriè dirigatur. Non enim nos causa mundo sumus, hiemem æstatemque referendi suas ista leges habent, quibus diuina exercentur. Nimis nos suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in nostram iniuriam fit: immo contra nihil non ad salutem. Quædam esse diximus; quæ nocere non possunt: Quædam quæ nolunt. In his erunt boni magistratus, parentisque, & præceptores, & iudices: quorum castigatio sic accipienda est quomodo scalpellum & abstinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti sumus pena. Succerit non tantum quid patiamur, sed quid fecerimus: in consilium de vita nostra mittamur. Si verum ipsi dicere nobis voluerimus, pluris litem nostram æstimabimus.

bimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices esse, hoc primum nobis suademus, Neminem nostrum esse sine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur: Nihil peccavi: nihil feci: immo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coercitione nos castigatos: cum illo ipso tempore peccemus, quo adiuicimus malef. Etis arrogantiam & contumaciam. Quis est iste, qui se proficitur omnibus legibus innocentem? Ut hoc ita sit, quam angusta innocentia est, ad legem bonum esse? Quanto lætius officiorum patet, quam iuris regula? Quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt: quæ omnia extra publicas tabulas sunt?

CAP. XXVIII. SED ne ad illam qui dem ærētissimam innocentia formam præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, aliis fauimus. In quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes, æquiores simus delinquentibus, cedimus obiurgantibus: utique nobis ne irascamur, Cui enim non, si nobis quoque? Minime diis. Non enim illorum, sed lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi dolorēsq; incurrunt. Utique aliqua fugiendum est, domicilium putre fortitis. Dicitur aliquis male de te loquutus cogita an prior feceris, cogita de quam multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere iniuriam, sed reponere: alios pro nobis facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes scientēsq; faciunt, ex iniuria nostra non ipsam iniuriam petere. Aut dulcedine vrbānitatis prolapsus est, aut fecit aliquid, non ut nobis obesset, sed quia consequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Sæpe adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit, quotiens ipse in suspicionem fallam inciderit, quam multis officiis suis fortuna speciem iniuriæ induerit, quam multos post odium amare cœperit, poterit non statim irasci: utique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur, dixerit: Hæc & ipse commisi. Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiscit, & satis iustam putat causam amandi, quod aliena est, idem vxorem suam aspicere non vult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus: & litem sibi inferri ægerissime calumniator patitur. Pudicitiam seruulorum suorum attentari non

vult qui non pepercit suæ. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiua filij contumacia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negavit: & homicidæ tyrannus irascitur: & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus hos: Nunquid & ipsi tale quid commisimus? Nunquid sic errauimus? Expeditne nobis ista damnari? Maximum remedium est iræ, mora. Nec ab illa pete initio, vt ignoscat, sed vt iudicet. desinet, si expectat: nec vniuersam illam tentaueris tollere. graues habet impetus primos, tota vincetur, dum partibus carpitur.

CAP. XXIX. Ex his quæ nos offendunt, alia renunciantur nobis, alia ipsi audimus aut videmus. His quæ narrata sunt, non debemus cito credere. Multi euentiantur, vt decipiant: multi, quia decepti sunt. Alius criminatione gratiam caprat, & fingit iniuriam, vt videatur doluisse factam. Est aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit. Est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, & ex longinquo tutoque speculetur, quos commisit. De paruula summa iudicatur, tibi res sine teste non probaretur, testis sine iureiurando non valeret: vtrique parti dares aduocationem, dares tempus, nec semel audires. Magis enim veritas elucet, quo sapius ad manum venit. Amicum condemnas de presentibus, antequam audias, antequam interrogas. Illi, antequam aut accusarotem suum nosse liceat, aut crimen, irascaris. Iam enim iam quid vtrique dicere- tur, audisti. Hic ipse qui ad te detulit, desinet dicere, si probare debuerit. Non est, inquit, quod me protrahas. Ego productus negabo. Alioqui nihil vnquam tibi dicam. Eodem tempore, & instigat, & ipse se certamini & pugnae subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam non vult, pæne non dicit. Quid est iniquius, quam secreto credere, palam irasci?

CAP. XXX. Quorundam ipsi testes sumus. In his naturam excutiemus voluntatemque facientium. Puer est: etati donetur: nescit an peccet. Pater est, aut tantum profuit, vt illius iam iniuria ius sit: aut fortassis ipsum hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est, errat. Iustus est, necessitati quis nisi iniquus succenset? Læsus est, non est iniuria, pati quod prior feceris. Iudex est. Plus illius credas sententia

ziæ quam tuæ. Rex est, si nocentem punit, cede iustitiæ: si innocentem cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile mutò? imitaris illud, si irasceris. Morbus est, aut calamitas? lenius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operam cum illi irasceris quam cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi: & iam sibi dedit, qui peccauit. Duo sunt, vt dixi, quæ iracundiam concitant. Primum, si iniuriam videmur accepisse: de hoc satis dictum est. Deinde, si iniurie accepisse. de hoc dicendum est. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non sperauerint. Indigna putamus, quæ inopinata sunt. Itaque maxime commouent, quæ contra spem expectationemque euenerunt. Nec aliud est, quare in domesticis minima offendant: in amicis iniuriam vocem negligentiam.

CAP. XXXI. *Q*UOMODO ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non expectauimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor nostri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere. Regis quisque intra se animum habet, vt licetiam sibi dari velit in alterum, in se nolit alteri. Aut ignorantis nos itaque rerum, aut insolentia iracundos facit. Ignorantia. Quid enim mirum est, malos mala facinora edere? Quid noui est, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, seruus peccat? Turpissimam aiebat Fabius Imperatori excusationem esse, Non putari. Ego turpissimam homini puto. Omnia puta, expecta, & in bonis moribus aliquid exister asperius. Fert humana natura infidos animos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus vnus iudicabis, de publicis cogita. Vbi maxime gaudebis, maxime metues. Vbi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non desunt, sed quiescunt. Semper futurum aliquid quod offendat existima. Gubernator nunquam ita totos sinus explicuit securus, vt non expedita ad contrahendum arma disponeret. Illud ante omnia cogita, foedâ esse & execrabilem vim nocendi, & alienissimam homini cuius beneficio etiam seua mansuescunt. Aspice elephantorum iugo colla submissa, taurorum pueris pariter ac foeminis persultantibus terga impune calcata, & repentes inter pocula sinusque innoxio lapsu dracones, & intra domum visorum

leonumque ora placida tractantibus, adulatesque domino feras. Pudebit cum animalibus permutasse mores. Ne fas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. Nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si vniuersum venerabile est. ergo & homini. Nam hic in maiore tibi vrbe ciuis est. Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari, totius interest: ita homines singulis parcent, quia ad cœtum generiti sumus. Salua autem esse societas nisi amore & custodia partium non potest. Ne vyperas quidem & natrices, & si quâ morstu aut ictu nocent, affligemus, si vt reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisve periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccauit, sed ne peccet. Nec vquam ad præteritum, sed ad futurum poena referetur. Non enim irascitur, sed cauet. Nam si puniendus est cuiusque prauum malificumque ingenium est, poena neminem excipiet.

CAP. XXXII. AT enim ira habet aliquam voluptatem: & dulce est dolorem reddere. Minime. Non enim vt in beneficiis honestum est, merita meritis repensare: ita iniurias iniuriis. Illic, vinci turpe est: hic, vincere, inhumani verbum est, & quidem pro isto receptum, vltio: & à contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatus peccat. M. Catonem in balneo quidam percussit imprudens. Quis enim illi sciens faceret iniuriam? Postea satisfaciendi Cato, Non memini, inquit, percussum me. Melius putauit, non agnoscere, quàm ignoscere. Nihil, inquis, illi post tantam petulantiam mali factum est? Immo multum boni: cœpit Catonem nosse. Magni animi est, iniurias despicere. Vltionis contumeliosissimum genus est, non esse visum dignum, ex quo peteretur vltio. Multi leues iniurias altius demisere dum vindicant. Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ latratus minorum canum securus exaudit. Minus, inquit, contemnemus, si vindicauerimus iniuriam: si tanquam ad remedium sine ira veniamus: non quasi dulce sit vindicari, sed quasi vitile.

CAP. XXXIII. SÆPE autem satius fuit dissimulare, quàm vlcisci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu non patienter tantum ferendæ sunt. Facient iterum, si fecisse crediderint.

detint. Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt, & oderunt. Notissima vox est eius, qui in cultu regum consenuerat. Cum illum quidam interrogaret, quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem: Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sæpe adeo iniuriam vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæsar Pastoris splendidi equitis Romani filium cum in custodia habuisset, mundiciis eius & cultioribus capillis offensus, rogante patre, vt salutem sibi filij concederet, quasi de supplicio eius admonitus, duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumane faceret aduersum patrem, ad cœnam illum inuitauit eo die. Venit Pastor nihil vultu exprobrante. Propinauit illi Cæsar heminam: & posuit illi custodem, perdurauit miser, non aliter quam si filij sanguinem biberet. Unguentum & coronas misit, & obseruare iussit an sumeret. Sumpsit eo die, quo filium extulerat, immo quo non extulerat. Iacebat conuiuia centesimus, & poriones vix honestas natalibus liberorum, podagricus senex hauriebat: cum interim non lacrymas emisit, nec dolorem aliquo signo erumpere passus est. Cœnauit tanquam pro filio exorasset. Quæris, quare? Habebat alterum. Quid ille Priamus? non dissimulauit iram, & regis genua complexus est? Funestam perfusamque cruore filij manum, ad os suum retulit & cœnauit: sed tamen sine unguento, sine coronis: & illum hostis sæuissimus multis solatiis, vt cibum caperet, hortatus est, non vt pocula ingentia super caput posito custode siccaret. Contempsisset Pastorem, si sibi timuisset: nunc iram compescuit pietas. Dignus fuit, cui permetteret à conuiuio ad ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidem permisit: benignus interim & comis adolescens propinationibus senem crebris, vt cura leniretur, laceſcebat. Contra ille se lætum, & oblitum quid eo esset actum die, præstitit. Perierat alter filius, si carnifici conuiuia non placuisset.

CAP. XXXIV. ERGO ita abstinendum est, siue par est qui laceſcendus est, siue superior, siue inferior. Nam cum pare contendere, anceps est: cum superiore, furiosum: cum inferiore, sordidum. Pusilli hominis & miseri est, repetere mordentem, vt mures & formicæ: ad quas si manum admo-
ueris, ora conuertuat. Imbecilla se lædi purant, si ran-

guntur. Faciet nos mitiores, si cogitauerimus, quid aliquando nobis profuerit ille, cui irascimur, & meritis offensam redemerit. Illud quoque occurrat quantum commendationis nobis allatura sit clementiæ fama, & quàm multos venia amicis vtilis fecerit. Ne irascamur inimicorum & hostium liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quod à rep. liberos proscriptorum submouit. Nihil est iniquius, quàm aliquem heredem paterni odij fieri. Cogitemus, quotiens ad ignoscendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles esse. Quam sæpe veniam qui negauit, perit: quam sæpe pedibus eius aduolutus est, quem à suis repulit. Quid est gloriosius, quam iram amicitia mutare? Quos Pop. R. fideliores habet socios, quàm quos habuit pertinacissimos hostes? Quod hodie esset imperium, nisi salubris prouidentia victos permiscuisset victoribus? Irascetur aliquis: tu contra, beneficiis prouoca. Cadit statim similtas ab altera parte deserta. nisi par, non pugnat. Si vtrinq; concurritur, ille est melior, qui prior pedem retulit victus est, qui vicit. Percussit te? recede. Referiendo enim, & occasionem sæpius ferendi dabis, & excusationem. non poteris reuelli cum voles. Nunquam velit quisquam tam grauiter hostem ferire, vt relinquat manum in vulnere, & se ab ictu reuocare non possit. Atqui tale ira telum est: vix retrahitur.

CAP. XXXV. ARMA nobis expedita prospicimus. gladium commodum & habile: non vitabimus impetus animi, his graues magis, furiosos & irreuocabiles? Ea demum velocitas placet, quæ vbi iussa est, vestigium sistit, nec vltra destinata procurrat, & quæ flecti & à cursu ad gradum reduci potest. Ægros scimus neruos esse, vbi iniuris nobis mouentur. Senex, aut infirmi corporis est, qui cum ambulare vult, currit. Animi motus eos putemus sanissimos validissimosque, qui nostro arbitrio ibunt, non suo ferentur. Nihil tamen æquè profuit, quam primum intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non est vilius affectus facies turbator. pulcherrima ora fœdauit, toruos vultus ex tranquillissimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & sine amictus illius compositus sit ad legem, atrahet vestem, omnemque curam sui effundet. Si capillorum natura vel arte iacentium non informis est habitus, cum ani-

mo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit. Tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse animum, cuius extra imago tam fœda est? Quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior spiritus est, intentior impetus; rupturus se nisi eruperit? Quales sunt hostium vel ferarum cæde madentium, aut ad eandem euntium aspectus, qualia poëtæ inferna monstra finxere succincta serpentibus, & igneo flatu; quales ad bella excitanda, discordiamq; in populos diuidendam, pacemq; lacerandam terribilissimæ inferum exeunt furæ: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, sibilo mugituq; & gemitu & stridore, & si qua his inuisior vox est, perstreperentem, tela manu utraque quatientem. neque enim illi tegere se cura est, toruam, cruentamq; & cicatricosam, & verberibus suis liuidam: incessus vesani, offusam multa caligine, incurstantem, vastantem, fugantemq;: & omnium odio laborantem, sui maxime si alter nocere non possit, terras, maria, cœlum ruerè cupientem, infestam pariter, inuisamq;. Vel, si videtur, qualis apud vates nostros est,

Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum.

Aut scissa gaudens vadit Discordia palla.

aut si qua magis dira facies excogitari diu affectus, potest.

CAP. XXXVI. QUIBUSDAM, vt ait Sextius, iratis profuit aspexisse speculum. perturbauit illos tanta mutatio sui. velut in rem præsentem adducti non agnouerunt se: & quantum ex vera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat? animus si ostendi, & si in vlla materia per lucere posset, intuentes nos confunderet. alter, maculosusq; æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est per ossa carnesq; & tot impedimenta effluentis. Quid si nudus ostenderetur? Speculo quidem neminem deterritum ab ira credo. Quid ergo? qui ad speculum venerat, vt se mutaret, iam mutauerat. Iratis quidem nulla est formosior effigies, quam atrox & horrida, qualesque esse, etiam videri volunt. Magis illud videndum est, quam multis ira per se nocuerit. Alij nimio furore rupere venas, & sanguinem supra vires elatus clamor egestit, & luminum suffudit aciem in oculos vehementius humor egestus, & in morbos ægri recidere. nulla

celerior ad insaniam via est. Multi itaque continuauerunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt. Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira, Mortem liberis, egestatē sibi, ruinam domui imprecantur: & irasci se negant: non minus quam insanire, futiosi. Amicissimis hostes, vitandique carissimis. Legum nisi quæ nocent, immemores, ad minima mobiles. Non sermone, non officio adiri faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnatæ parati, & incumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exuperans vitia. Alia paulatim intrant. Repentina & vniuersa vis huius est: omnes denique alios affectus sibi subiicit.

CAP. XXXVII. AMOREM ardentissimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant iacere complexibus. Auaritiā durissimum malum, minimumque flexibile, ira calcauit, adacta opes suas spargere, & domui rebûsque in vnum collatis iniicere ignem. Quid? non ambitiosus magno æstimata, ira proiecit, insignia, honoremque delatum repulit? Nullus affectus est in quem non ira dominetur.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

QUOD maxime desiderasti, Nouate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certe refrænare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum est, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omnique impedimento exasperatur & crescit. Refert quantas vires, quamque integras habet. Vtrumne verberanda & agenda retro sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima delatuit, ne remedia ipsa secum ferat. Consilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces vincunt: quidam insultant, instantque submissis. Quosdam terrendo placabimus. Alios obiurgatio, alios confessio, alios pudor cepto deiecit: alios mora, lentum præcipitius mali remedium: ad quod

ad quod nouissime descendendum est. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius possunt. Huius incitata, & se ipsam rapiens violentia, non paulatim procedit, sed dum incipit, tota est. Nec aliorum more vitiorum sollicitat animos, sed abducit: & impotens sui, cupidusque vel communis mali exagitat. Nec in ea tantum, in qua destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Cæteris etiam si resistere contra affectus suos non licet, at certe affectibus ipsis licet stare: hæc non secus quam fulmina procellaque, & si qua alia irruocabilia sunt, quia non eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc à sanitate deiciunt. Alia accessus tenues habent, & incrementa fallentia: in ira deiectus etiam animorum est. Nulla itaque res virget magis attonita, & in vires suas prona, & siue successit, superba; siue frustratur, insana: ne repulsa quidem in tædium acta, ubi aduersarium fortuna subduxit, in seipsam morsus suos vertit, nec refert, quantum sit, ex quo surrexit.

C A P. II. Ex leuissimis enim in maxima euadit. Nullam transit ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egestatis non nouere luxuriam. Quædam, quia exercitæ & vagæ sunt: effugere pigritiam. Quibus incultus mos, agrestis vita est, circumscriptio ignota est, & fraus, & quodcumque in foro malum nascitur. Nulla gens est, quam non ira instiget; tam inter Graios quam barbaros potens. Non minus perniciofa leges metuentibus, quam quibus iura distinguit, modos virium. Denique cetera singulos corripunt, hic vnus affectus est, qui interdum publice concipitur. Nunquam vniversus populus vnus fœminæ amore flagrauit. Nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas spem suam misit. Ambitio vitium singulos occupat. Impotentia non est malum publicum. Sæpe in iram vno agmine itum est, viri, fœminæ; senes, pueri; principes, vulgusque consensere: & tota multitudo paucissimis verbis concitata, ipsum concitatorem antecessit. Ad arma prorinus ignesque discursum est, & indicta finitimis bella, gesta cum ciuibus. Tota cum stirpe omni crematæ domus, & modo eloquio fauorabilior habitus, in medio honore iram suæ con-

cionis excipit : In Imperatorem suum legiones pila torserunt. Dissedit plebs tora cum patribus : publicum consilium senatus, non expectaris dilectibus, nec nominato Imperatore, subitos iræ suæ duces legit : ac per tecta vrbis, nobiles consecratus viros supplicium manu sumpsit. Violavit legationes rupto iure gentium, rabièsq; infanda civitatem tulit. nec datum tempus quo resideret rumor publicus : sed deductæ protinus classes & oneratae tumultuario milite. Sine more, sine suspiciis populus ductu iræ suæ egressus fortuita raptaque pro armis gessit. Deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit.

CAP. III. Hic barbaris forte ruentibus in bella exitus est, cum mobiles animos species iniuriæ perculit; aguntur statim : & qua dolor traxit, ruinæ modo regionibus incidunt incompoti, interriti, incauti, pericula appetentes sua, gaudent feriri, & instare ferro, & tela corpore vrgere, & per suum vulnus exire. Non est, inquis, dubium, quin magna ista & pessifera sit vis. Ideo quemadmodum sanari debeat, monstra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & vetat illam nobis excæcari. Calcar ait esse virtutis : hac crepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum inertemque fieri. Necessarium est itaque fœditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere, quantum monstrum sit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non sine pernicie sua perniciosus, & ea deprimens quæ mergi nisi cum mergente non possunt. Quid ergo? sanum hunc aliquis vocat, qui velut pestefate correptus non it, sed agitur, & furenti malo seruit? nec mandat vltionem suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu sæuit, carissimorum, eorumque quos mox amissos steturus est, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitemque dat, consilia, sine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caduceæ sinistraeque sunt vires, & in malum suum valida, in quas ægrum morbus & accessio erexit. Non est ergo quod me putes tempus in superuacuis consumere, quod iram, quasi dubiæ apud homines opinionis sit, infamem : cum aliquis sit, & quidem de illustribus philosophis, qui illi indicat operas, & tanquam vtilem ac spiritus subministrantem in prælia, in actus rerum, ad omne quodcumque calore alia-

te aliquo gerendum est, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrænata & attonita, apparatusque illi reddendus est suus, eculei & fidiculæ, & ergastula, & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadavera quoque trahens vncus, varia vincolorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, & bestiarum immanium caueæ. Inter hæc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum stridens, omnibus per quæ furit tetrior. Ut de ceteris dubium sit, nulli certe affectui peior est vultus, quem in prioribus libris descripsimus, asperum & acrem, & nunc subito retrorsum sanguine fugato, pallentem, nunc in os omni calore ac spiritu verso, subrubicundum, & similem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in vno obtutu defixis & hærentibus.

CAP. IV. ADIICE dentium inter se arietatorum, & alium esse cupientium, non alium sonum, quam est apris tela sua attritu acuentibus. Adiiice articulorum crepitum, cum seipsæ manus frangunt, & pulsatum sæpius pectus, anhelitus crebros, tractoque altius gemitus, instabile corpus, incerta verba subitis exclamationibus, tremencia labra interdumque compressa, & strum quiddam exhibilantia. Ferarum, mehercules, siue illas fames exagitat, siue infixum visceribus ferrum, minus tetra facies est, etiam cum venatorem suum seminanimes morsu ultimo petunt, quam hominis ira flagrantis. Age, si exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba sunt? nonne reuocare se quisque ab ira volet, cum intellexerit illam à suo primum malo incipere? Non vis ergo admoneam eos qui iram summa potentia exercent, & argumentum virium existimant, & in magis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam vltionem, quam non sit potens, immo nec liber quidem dici possit, ira captus? Non vis admoneam, quo diligentior quisque sit, ut ipse se circumspiciat: alia animi mala ad pestimos quosque pertinere, iracundiam etiam crudeliter hominibus, & in alia sanis, irrepere? adeo ut quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credaturus facillimus quisque huic obnoxius.

CAP. V. QVORSVS, inquis, hoc pertinet? Ut nemo

se iudicet tutum ab illa : cum lentos quoque natura & placidos in fœultiam ac violentiam euocet. Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens valetudinis cura: promiscue enim imbecilla robustaque inuadit : ita ab ira tam inquietis moribus periculum est quam compositis & remissis; quibus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat Sed cum primum fit, non irasci: secundum, retinere: tertium, alienæ iræ mederi: dicam primum, quemadmodum in iram non incidamus: deinde, quemadmodum ab illa liberemur: nouissime, quemadmodum irascentem retineamus placemusque, & ad sanitatem reducamus. Ne irascamur, præstabimus, si omnia vitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene æstimauerimus. Accusanda est apud nos, damnanda: persecranda eius mala, & in medium protrahenda sunt: vt qualis sit, appareat, comparanda cum pessimis est. Avaritia acquirit, & contrahit, quo aliquis melior vtatur: ira impendit: paucis gratuita est. Iracundus dominus quosdam in fugam seruos egit, quosdam in mortem: quanto plus irascendo, quam id erat propter quod irascebatur, amisit? Ira patri luctum, marito diuortium attulit, inagistratui odium, candidato repulsam. Peior est etiam quam luxuria: quoniam illa sua voluptate fruitur, hæc alieno dolore. Vincit malignitatem & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur: hæc non potest expectare fortunam. Nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil est simultatibus grauius. has ira conciliat. Nihil est bello funestius. in hoc potentium ira prorumpit. Ceterum etiam illa plebeia ira & priuata, inerme, & sine vitibus bellum est. Præterea ira, vt seponamus quæ mox securura sunt damna, insidias, perpetuam ex certaminibus mutuis sollicitudinem, dat pœnam dum exigit: naturam hominis viciat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium. Illa prodesse iubet, hæc nocere. Adhuc quod cum indignatio à nimio sui suspectu veniat, & animosa videatur, pusilla est & angusta. Nemo enim non eo à quo se contemptum iudicat, minor est. At ille ingens animus, & verus æstimator sui, non vindicat iniuriam, quia non sentit. Vt tela à duro resiliunt, cum dolore cadentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sen-

sensum sui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliasque respicere: Vltio, doloris confessio est. Non est magnus animus, quem incuruat iniuria. Aut potentior te aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi: si potentior, tibi.

CAP. VI NULLVM est argumentum magnitudinis certius quam nihil posse, quo instigeris, accidere. Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem: omni tumultu caret, inferiora fulmiant. Eodem modo sublimis animus quietus semper, & in statione tranquilla collocatus intra se premens, quibus ira contrahitur, modestus & venerabilis est & compositus? quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens non primam reiecit verecundiam? Quis impetus turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in se verecundi habuit abiecit? Cui officiorum numerus aut ordo constitit incitato? Quis linguæ temperavit? Quis vllam partem corporis tenuit? Quis se regere potuit? In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si neque priuatim, neque publicè multa, aut maiora viribus nostris egerimus. Nunquam tam feliciter in multa discurrenti negotia dies transit, vt non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras pareat. Quemadmodum per frequentia virbis loca properanti in multas incurritandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respargi, ita in hoc vitæ actu dissipato & vago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fellit, alius distulit, alius interceptit. Non ex destinato proposito fluxerunt. Nulli fortuna tam dedita est, vt multa tentanti vbique respondeat. Sequitur ergo, vt is cui contra quam proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque sit: ex leuissimis causis irascatur nunc personæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaque vt quietis possit esse animus, non est iactandus, nec multatum, vt dixi, rerum actu fatigandus nec magnarum, supraque vires appetitarum. Facile est, leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem transferre sine lapsu. At quæ alienis in nos manibus imposita, ægrè sustine-

mus, victi in proximos effundimus, & dum stamus sub facina, impares oneri vacillamus.

CAP. VII. Idem accidere rebus civilibus ac domesticis scias Negoria expedita & habilia, sequuntur auctore: Ingentia, & supra mensuram agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, premunt atque adducunt administrantem, tenerique iam visa cum ipso cadunt. Itaque fit, ut frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quæ facilia sunt, aggreditur, sed vult facilia esse, quæ aggressus est. Quoties aliquid conaberis, te simul & ea quæ paras, quibusque pararis, ipse metire. Faciet n. te asperum penitentia operis infecti. Hic interest, utrum quis feruidi sit ingenij an frigidi atque humilis. Generoso repulsa irâ exprimeret, languido inertique tristitiâ. Ergo actiones nostræ nec pravæ sint, nec audaces, ne improba in vicinû spes exeat. Nihil conemur, quod mox adepti quoque successisse miremur. Demus operam, nec accipiamus iniuriam quam ferre nescimus. Cum placidissimo & facilimo & minime anxio morosoque viveodum est. Sumuntur à conversantibus mores. Et ut quædam in contactos corporis virgæ transiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus conviçtores in amorem vini traxit. Impudicorum cæcus fortem quoque & silicem virum emollit. Avaritia in proximos virus suum transtulit. Eadē ex diverso ratio virtutum est, ut omne quod secum habent mitigent. Nec tam valetudini profuit utilis regio & salubrius cœlum quam animis parum firmis in turba meliorum versari. Quæ res quantum possit intelliges, si videris feras quoque conviçtu nostro mansuescere: nullique immani bestię vim suam perminere, si hominis contubernium diu passa est. Retunditur omnis asperitas, paulatimque inter placida dediscitur.

CAP. VIII. ACCENIT huic, quod non tantum exemplo melior sit, qui cum quietis hominibus vivit, sed quod causas irascendi non inuenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debet omneis quos irritaturos iracundiam sciet. Qui sunt inquit, isti? Multi ex variis causis idem facturi. Offendet te superbus contemtu, dives contumelia, petulans iniuria, lividus malignitate, pugnae contentione, ventosus & mendax vanitate. Non feres à suspicioso timeri, à pertinace vinci, à delicato, fastidiri. Elige simplices, faciles, moderatos, qui iram tuam non evocent, sed

sed ferant. Magis adhuc proderunt submissi & humani, & dulces, non tamen vsque in adulationem. Nam iracundos nimia assentatio offendit. Erat certe amicus noster, vir bonus, sed iræ paratoris, cui non magis erat tutum blandiri quàm maledicere. Cælium oratorem fuisse iracundissimum constat. Cum quo, vt aiunt, cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens: sed difficile erat illi in capulam coniecto, rixam eius cum quo edebat, effugere. Optimum iudicauit, quicquid dixisset, sequi, & secundas agere. Non tulit Cælius assentientem, sed exclamauit: Dic aliquid contra, vt duo simus. Sed ille quoque, quod non irasceret, iratus, cito sine aduersario desit. Eligamus ergo vel hos potius, si conscij nobis iracundiæ sumus, qui vultum nostrum ac sermonem sequantur. Faciant quidem nos delicatos, & in malam consuetudinem inducent, nihil contra voluntatem audiendi: sed proderit vitio interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomita natura, blandientem feret. Nihil asperum tetrumq; palpanti est. Quotiens disputatio longior & pugnator erit, in prima resistamus, antequam robur accipiat. Alit se ipsam contentio: demissos altius tenet. Facilius est se à certamine abstinere, quàm abducere.

CAP. IX. STUDIA quoque grauiora iracundis omit-
tenda sunt, aut certe citra lassitudinem exercenda: & ani-
mus non inter plura versandus, sed artibus amœnis tra-
dendus. Lectio illum carminum obleniat, & historia fabu-
lis detineat: mollius delicatiusque traçteretur. Pythagoras
perturbationes animi lyra componebat. Quis autem i-
gnorat, lituos & tubas concitamenta esse, sicut quosdam
cantus blandimenta, quibus mens resoluatur? Confusus o-
culis profunt virentia, & quibusdam coloribus infirma ac-
cies acquiescit, quorundam splendore præstringitur: sic
mentes ægras studia læta permulcent. Forum, aduocatio-
nes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant
vitium: æque cauere lassitudinem corporis. Consumit
enim, quicquid in bonis mite placidumque est, & acria
conciat. Ideo quibus stomachus suspensus est, processu-
ri ad res agendas maioris negotij bilem cibo temperent,
quam maxime mouet fatigatio: siue quia calorem inedia
compellit, & nocet sanguini, cursumque eius, venis labo-
rantibus sistit, siue quia corpus attenuatum & infirmum

incumbit animo. Certe ob eandem causam iracundiores sunt valetudine aut aetate fessi. Fames quoque & sitis ex eisdem causis vitanda est: exasperat enim & incendit animos

CAP. X. VETVS dictum est, A lasso iram queri. Aequè autem & ab esuriente, & à sitiente, & ab omni homine quem aliqua res vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolefcunt: ita animus affectus minimis offenditur, adeo vt quosdam salutatio, epistola, oratio, & interrogatio, ad litem euocent. Nunquam sine querela, agra tanguntur. Optimum est itaque ad primum mali sentum mederi sibi, tum verbis quoque suis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile est autem, affectus suos cum primum oriuntur deprehendere. Morbum signa præcurrunt. Quemadmodum tempestatis ac pluuia ante ipsas notæ veniunt, ita iræ, amoris, omniumq; istarum procellarum animos vexantium, sunt quædam prænuntia. Qui comitali vitio solent corripri, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen, nervorumque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque versatur. Solitis itaque remediis incipientem casum occupant, & odore gustuque quicquid est quod alienat animos repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur, aut si parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & sine teste ceciderunt. Proderit morbum suum nosse, & vires eius antequam spatientur, opprimere. Videamus quid sit, quod nos maxime concitet. Alium verborum, alium rerum contumelia moueat. Hic vult nobilitati suæ, hic formæ suæ parci. Ille elegantissimus haberi cupit, ille doctissimus. Hic superbiam impatiens est, hic contumacia. Ille seruos non putat dignos quibus irascatur: hic intra domum sæuus est, foris mitis. Ille rogari, inuidiam iudicat: hic, non rogari, contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.

CAP. XI. SCIRI itaque oportet, quid in te imbecillum sit, vt id maxime protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire, multa nos iniuriæ transeant, ex quibus prærasque non accepit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiam si secrete habitati sint, erigit, se ipse inquietat.

inquietat. Quædam interpretatio eo perducit, vt videatur iniuria. Itaque alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. Plæraque in lusum iocumque vertantur. Socratem aiunt, collando percussum nihil amplius dixisse, quàm molestum esse, quòd nescirent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis sit moderatio, cum sciam tyrannorum quoque tumida & fortuna & licentia ingenia familiarem sibi sæuitiam repressisse. Pisistratum certe Atheniensium tyrannum memoriæ proditur, cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiuia dixisset, nec deessent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces subderent, placido animo tulisse, & hoc irritantibus respondisse, non magis illi se succensere, quàm si quis obligatis oculis in se occurrisset. Magna pars querelas manu fecit, aut falsa suspicandò, aut leuia aggrauando.

CAP. XII. SÆPE ad nos ira venit sæpius nos ad illam: quæ nunquam accersenda est: etiam cum incidit, reniciatur. Nemo dicit sibi, Hoc propter quod irascor, aut feci, aut fecisse potui. Nemo animum facientis, sed ipsum æstimat factum. Atqui ille inueniendus est, an noluerit, an incidit: coactus sit, an deceptus: odium secutus sit, an præmium: sibi morem gesserit, an malum alteri commodaerit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: vt ferre, aut humanum, aut humile sit: Eo loco nos constituamus, quo ille est cui irascimur. Nunc facit iracundos iniqua nostri æstimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo se differt. Atqui maximum remedium iræ dilatio est: vt primus eius feruor relanguescat, & caligo quæ premit mentem, aut residat, aut minus densa sit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies, molliet: quædam ex toto euanescent. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iam indicium esse, non iram. Quicquid uoles quale sit scire, tempori trade. Nihil diligenter in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à se tempus, cum seruo suo irasceretur, sed ponere illum statim tunicam, & præbere scapulas verberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postquam intellexit irasci se, sicut sustulerat,

manum suspensam detinebat, & stabat percussuro similis. Interrogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret: Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo, velut stupens, gestum illum deformem sapienti viro seruabar. oblitus iam serui: quia alium quem potius castigaret, inuenerat. Itaque abstulit sibi in suos potestatem, & ob peccatum quoddam commotor: Tu, inquit, Speusippe, seruum istum verberibus obiurga: nam ego irascor. Ob hoc non cecidit, propter quod alius cecidisset. Irascor, inquit: plus faciam quàm oportet. Libentius faciam. Non sit iste seruus in eius potestate, qui in sua non est. Aliquis vult irato committi vltionem, cum Plato sibi ipse imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat dum irasceris. **Quære?** quia vis omnia licere. Pugna tecum ipse. Si iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa eius obruamus: & illam, quantum fieri potest, occultam secretamque teneamus.

CAP. XIII. CVM magna id nostra molestia fiet. Cupit exilire & incendere oculos, & mutare faciem: sed si eminare illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recondatur, feraturque, non ferat. Imo in contrarium omnia eius incendia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior sit, gradus lentior: paulatim cum exterioribus interiora formentur. In Socrate iræ signum erat, vocem submittere, loqui parcius. Apparebat tunc illum sibi ob stare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur. Nec erat illi exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram suam multi intelligerent, nemo sentiret? Sensissent autem, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut ipse sibi in amicos sumplerat. Quanto magis hoc nobis faciendum est? Rogemus amicissimum quemque, vt tunc maximè aduersus nos libertate vratur cum minime illam pati poterimus: nec assentiatur iræ nostræ contra potens malum, & apud nos gratiosum: dum conspicimus, dum nostri sumus, aduocemus. **Qui** vinum male ferunt, & ebrietatis suæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant suis, vt è conuiuio auferantur.

CAP. XIV. **INTEMPERANTIAM** in morbo suam experti, parere sibi in aduersa valetudine vetant. Optimum est, notis vitiis impedimenta prospicere, & ante omnia

omnia ita componere animum, vt & grauissimis rebus subitisque concussus iram aut non sentiat, aut magnitudinem inopinatæ iniuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem suum profiteatur. Id fieri apparebit, si pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus vtrumque discere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentium potestate tota vitur: quantum sibi impetrare possit vbi metu maiore compressa est. Cambyen regem nimis deditum vino, Præxaspes vnus ex carissimis monebat, vt parcius biberet, turpem esse dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium auresque sequerentur. Ad hoc ille: Vt scias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo iam, & oculos post vinum in officio esse, & manus. Bibit deinde liberalius quam alias. capacioribus scyphis. & iam grauis, & vinolentus, obiurgatoris sui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum & ipsum cor adolæscantis (id enim se petere dixerat) figit, recisoque pectore hærens in ipso corde spiculum, ostendit: ac respiciens patrem, an satis certam haberet manum, interrogauit. At ille negauit Apollinem potuisse certius mittere. Dij illum male perdant, animo magis quam conditione mancipium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor sub vulnere palpitans. Controuersiam illi facere de gloria debuit, & reuocare iactum, vt regi liberet in ipso patre certio rem manum ostendere. O regem eruentum! O dignum in quem omnium suorum arcus verterentur! Cum execrati fuerimus illum conuiuia suppliciiis funeribusque soluentem, tamen sceleratius telum illud laudatum est quam missum. Videbimus quomodo se pater gerere debuerit, stans super cadauer filij sui, cademque illam, cuius & testis fuerat, & causa. Id de quo nunc agitur, patet, iram suppressi posse. non maledixit regi, nullum emisit ne calamitosi quidem verbum, cum æque cor suum quam filij transfixum videret. Potest dici merito deuorasse verba. Nam si quid tanquam iratus dixisset, nihil tanquam pater facere potuisset. Potest, inquam, videri sapientius se in illo casu gessisse, quam cum de potandi modo præciperet: quem satius erat vinum quam

sanguinem bibere, cuius mantis poculis occupari par erat. accessit itaque ad numerum eorum, qui magis cladius ostenderunt, quanti constarent regnum amicis bona consilia.

CAP. XV. NON dubito quin Harpagus quoque tale aliquid regi suo Persarumque suaserit, quo offensus, liberos illi epulandos apposuit, & subinde quæsit, an placeret conditura. Deinde ut satis illum plenum malis suis vidit, afferri capita illorum iussit, & quomodo esset acceptus, interrogavit. Non defaerunt misero verba, non os concurrat. Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda est. Quid hac adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Non verò patrem damnare Regis sui factum, non verò quætere dignam tam truci portento pœnam: sed hoc interrim intelligo, posse etiam ex ingentibus malis nascentem iram abscondi, & ad verba contraria sibi cogi. Necessaria est ista doloris refrænatio, utique hoc sortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis mensam. Sic estur apud illos, sic bibit, sic responderetur. Funeribus suis arrendendum est. An tanti sit vita, videbimus. Alia ista quæstio est. Non consolabimur tam triste ergastulum, non adhortabimur ferre imperia carnisficum, ostendemus in omni servitute aperitam libertati viam. Si æger animus, & suo vitio miser est, huic miseria finire secum licet. Dicam & illi, qui in regem incidit, sagittis pectora amicorum petentem, & illi cuius dominus liberorum visceribus patres saturat: Quid gemis demens, quid expectas, ut te aut hostis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potens aduolet? Quocumque respexeris, ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum? illac ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum pateum. Libertas illic in imo sedet. Vides illam arborem, breuem, retorridam, infelicem? pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum? effugia servitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris, quod sit ad libertatem iter? Quælibet in corpore tuo venâ.

CAP. XVI. QUAMDIU quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, ut nos expellat è vita, iram in quocumque erimus statim, remoueamus. Perniciosa est seruientibus.

Omnis

Omnia enim indignatio in tormentum suum proficit, & imperia grauiora sentit, quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum iactat, astringit: sic aues viscum, dum trepidantes exentiunt, plumis omnibus illidunt. Nullam tam arctum est iugum quod non minus lædat ducentem, quam repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingenitium, pati, & necessitatibus suis obsequi. Sed cum utilis sit feruientibus affectuum suorum, & huius præcipue rabidi atque effrænis continentia, vtilior est regibus. Perierunt omnia, vbi quantum suadet ira, fortuna permittit: nec diu potest, quæ multorum malo, exercetur, potentia stare. Periclitantur enim, vbi eos qui separatim gemunt, communis metus iunxit. Plerosque itaque modo singuli mactauerunt, modo vniuersi, cum illos conferre in vnum iras publicus dolor coegisset. Atqui plerique sic iram quasi insigne regium exercuerunt, sicut Darius, qui primus post ablatum Mago imperium, Persas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixisset, Orientem cingentibus, rogatus ab Obazo nobili sene, vt ex tribus liberis vnum in solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plus quam rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum, & occisos in conspectu parentis abiicit, crudelis futurus, si omnes abduxisset.

CAP. XVII. AT quanto Xerxes facilior qui Pythio, quinque filiorum patri, vnius vacationem petenti, quem vellet, eligere permisit: deinde quem elegerat, in partes duas distractum ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum victus, & late longeque fusus ac stratam vbique ruinam suam cernens, medius inter suorum cadauera incescit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit: quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat. Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum, qui Clitum carissimum sibi & vnâ educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem sua parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero, in Persicam seruitutem transfuentem. Nam Lysimachum æque familiarem sibi, leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc, cum ipse reguaret, mitior fuit? Nam Telephorum Rhodium

amicum suum decurratum, cum aures illi nasumque abscidisset in cauea velut nouum animal aliquod & inusitatum diu pauit: cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuies corporis, in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusque, quas in usam pedum angustiae loci cogebant. Lateribus vero attritu exulceratis, non minus fœda quam terribilis erat forma eius visentibus. Factusque pœna sua monstrum, misericordiam quoque amiserat. tamen cum dissimilimus esset homini, qui illa patiebatur dissimilior erat qui faciebat.

CAP. XVIII. VTI NAM ista sœuitia inter peregrina mansisset exempla, nec in Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, suppliciorum irarumque barbaria transiisset, M. Mario, cui vicitim populus statuas posuerat, cui ture & vino Romanus populus supplicabat, L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi totiens occideret, quoties vulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? Quid, nisi Catilina, iam in ornate facinus exercens: sic illum ante bustum Q. Catuli carpebat, grauissimi mitissimi viri cineribus: supra quos vir mali exempli, popularis tamen, & non tam immerito quam nihil amatus, per stillicidia sanguinem edebat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur: Sylla, qui iuberet: Catilina, qui faceret: Sed indigna resp. quæ in corpus suum pariter & hostium & ciuium gladios reciperet. Quid antiqua persecutor? Modo C. Cæsar Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Bellienum Bassum quæstorem suum procuratoris sui filium, aliosque & equites Romanos & Senatores vno die flagellis cecidit, torsit, non quæstionis, sed animi causa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quam ingens crudelitas sine dilatione posecebat, vt in xysto maternorum hortorum, qui porticum à ripa separat, inambulans, quosdam ex illis cum matronis atque aliis senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum aut priuatum, aut publicum, vna nox minabatur? quantulum fuit, lucem expectare? Denique ne senatores populi Romani soleatus occideret.

CAP. XIX. QUAM superbæ fuerit crudelitatis, ad
re m

rem pertinet scire: quanquam aberrare aliquando possumus videri, & in deuium exire: sed hoc ipsum pars erit iræ super solita sæuientis. Ceciderat flagellis senatores: ipse effecit vt dici posset. Solet fieri. Torferat per omnia, quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, talatibus, eculeo, igne, vultu suo. Et hoc loco respondebitur, magnam rem, si tres senatores, quasi nequam mancipia, inter verbera & flammam diuisit, homo qui de toto senatu trucidando cogitabat, qui optabat vt populus Romanus vnâ ceruicem haberet, vt scelera sua tot locis ac temporibus diducta, in vnum ictum & in vnum diem cogeret. Quid tam inauditum, quam nocturnum supplicium? Cum latrocinium tenebris abscondi soleat, animaduersiones, quo notiores sunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco respondebitur mihi: quod tantopere admiratis, isti beluæ quotidianum est, ad hoc viuunt, ad hoc vigilarunt. Nemo certè inuenietur alius, qui imperauerit his in quos animaduerti iubebat, os inserta spongia includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui vnquam morituro non est relictum, qua gemeret? timuit, ne quam liberio-rem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. Sciebat autem innumerabilia esse, quæ obui- cere illi nemo nisi periturus auderet. Cum spongiæ non inuenirentur, scindi vestimenta miserorum, & in os farciri pannos imperauit. Quæ ista sæuitia est? Liceat vltimum spiritum trahere: Da exituræ animæ locum: liceat illam non per vulnus emittere.

CAP. XX. ADIICERE his longum est quot patres quoque occisorum eadem nocte, dimissis per domos centurionibus confecit: id est, homo misericors, luctu liberauit. Non enim Caij sæuitiam, sed iræ malum, propositum est scribere: quæ non tantum viritim furit, sed gentes totas lancinat, sed vrbes, sed flumina exuta ab omni sensu doloris conuerberat. Sicut rex Persarum, totius populi nares recidit in Syria: inde Rhinoculora loci nomen est. Pepercisse illum iudicas, quod non tota capita præcidit? Nouo genere pænæ delectatus est. Tale aliqui passi forent Æthiopes, qui ob longissimum vitæ spatium Macrobij appellantur. In hos enim, quia non supinis manibus exceperant seruitutem, missisque legatis libera responsa dederant,

quæ contumeliosa reges vocant, Cambyles fremebat, & non prouisis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per aëria trahebat omnem bello vtilem turbam: cui intra primum iter deerant necessaria, nec quicquam subministrabat sterilis & inculta humanoque ignota vestigio regio. Sustinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat. Postquam inter harenas radices quoque & herbae defecerant, apparumque inops etiam animalium solitudo, decimum quemque sortiti alimentum habuerunt fame sauius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum patrem exercitus amisisset, partem comedisset: donec timuit, ne & ipse vocaretur ad sortem: tum demum signum receptui dedit. Seruabantur interim illi generosæ aues, & instrumenta epularum camelis vehabantur, cum sortirentur milites eius, quis male periret, quis peius viveret.

CAP. XXI. Hic iratus fuit genti, & ignotæ & immeritæ, sensuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus festinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occasionibus sunt, Gynden late fuscum amnem vado transire tentauit: quod vix tutum est etiam cum sensit æstatem, & ad minimum ductus est. Ibi vnus ex his equis qui trahere regium currum albi solebant, abreptus, vehementer commouit regem. Iurauit itaque amnem illum regis equis meatum auferentem, eo se redacturum, vt transfiri calcarique etiam à fœminis posset. Huc deinde omnem transtulit belli apparatus, & tam diu assedit operi, donec c. & lxxx. cuniculis diuisum alueum in c. c. & lx. riuos dispergeret, & siccum relinqueret in diuersum fluentibus aquis. Perit itaque & tempus, magna in vanis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit; & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hosti cum flumine gerit.

CAP. XXII. Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæsar villam in Herculaneusi pulcherrimam, quia mater sua aliquando in illa custodita erat, diruit, fecitque eius per hoc notabilem fortunam. Stantem enim prænauigabamus: nunc causa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda sunt exempla, quæ

quæ vires, quàm illa è contrario, quæ sequatis, moderatas lenia, quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad vlciscendum potestas. Quid enim facilius fuit Antigono, quam duos manipulares duci iubere, qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissime & libentissime faciunt, de rege suo male exultant? Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentes & audientem palla interesset: quam ille leuiter commonit, & Longius, inquit, discedite, ne vos rex audiat. Idem quadam nocte cum quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutum deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur, explicuisset: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has miseras incidistis: Ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tam miti animo hostium suorum maledicta quam ciuium tulit. Itaque cum in paruulo quodam castello Græci obsiderentur, & fiducia loci contemnentes hostem multa in deformitatem Antigoniiocarentur, & nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deriderent: Gaudeo, inquit, & aliquid boni spero: in castris meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fama domuisset, captis sic vsus est ut eos qui militiæ utiles erant, in cohortes describeret, ceteros præconi subiceret: id quoque se negauit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguam. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo ante retuli, alterum feræ obiecit, alterum sibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus est, vixit.

CAP. XXIII. Non habuit hoc autem ille vitium, ne paternum quidem. Nam si qua alia in Philippo virtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, *Perthesastes* ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat. Audita benigne legatione, Philippus: Dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum? Excepit Demochares. Te, inquit, suspendere. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus conticescere

iussit, & Therfiten illum saluum incolumentumque dimittit. At vos ceteri legati, inquit, nuntiate Atheniensibus, multo superbiores esse, qui ista dicunt, quam qui impunè dicta audiunt. Multa & diuus Augustus digna memoria fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperasse. Timagenes historia um scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdidit dicta: magis enim circumfertur, & in ore hominum est temeraria vrbauitas. Sæpe illum Cæsar monuit, vt moderatius lingua vteretur: perseveranti domo sua interdixit. Postea Timagenes in contubernio Pollionis Afinij confenuit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullum illi lumen præclusa Cæsaris domus abstulit: historias postea quas scripserat, recitauit, & combussit, & libros acta Cæsaris Augusti continentis in ignem posuit. Inimicitias gessit cum Cæsare. Nemo amicitiam eius extimuit, nemo quasi fulguritum refugit. Fuit qui præberet tam altè cadenti sinum. Tulit hoc, vt dixi, Cæsar, patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus suis rebusque gestis manus attulerat. Nunquam cum hospite inimici sui questus est, hoc duntaxat Pollioni Afinio dixit, *in exortatione*. Paranti demum executionem: obstitit. Fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cum Pollio diceret: Si iubes Cæsar, statim illi domo mea interdiciam. Hoc me, inquit, putas facturum, cum ergo vos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec vllam aliam habuerat causam desinendi, quam quod Cæsar cœperat.

CAP. XXIV. DICAT itaque quisque sibi, quotiens laecessitur: Nunquid potentior sum Philippo? Illi tamen impune maledictum est. Nunquid in domo mea plus possum, quam toto orbe terrarum diuus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit, à conuiciatore suo secedere. Quid est, quare ego serui mei hilarius responsum & contumaciorum vultum, & non peruenientem vsque ad me murmurationem flagellis & compedibus expiem? Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus: ego non ignoscam pigris, negligentibus, gartulis? Puerum ætas excuset, sceminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alios offendit? feramus quod diu ruli-

mus. Amicus est? fecit quod noluit. Inimicus est? fecit quod debuit. Prudentiori cedamus: stultiori remittamus. Pro quoque illud respondeamus nobis, Sapientissimos quoque viros multa delinquere: neminem esse tam circumspectum, cuius non diligentia aliquando sibi ipsi excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitate in aliquod fertidius factum casus impingat: neminem tam timidum offensarum, qui non in illas dum vitat, incidat.

CAP. XXV. QVOMODO homini pusillo solatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit acerba funera etiam ex regia duci: sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuiusque venit in mentem, nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccant, cuius non error bonam causam habet? Respiciamus, quotiens adulescentia nostra in officio parum diligens fuerit, in sermone parum modesta, in vino parum temperans. Si iratus est: demus illi spacium, quo dispicere quid fecerit, possit. Se ipse castigabit. Denique dabit pœnas. Non est quod cum illo paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altius steterit quisquis despexit laceffentes. Proprium est magnitudinis veræ, non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit. Sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascitur, morus est. At ille quem modo altiozem omni incommodo posui, teneat quodam amplexu summum bonum. Nec homini tantum, sed ipsi fortunæ respondet: Omnia licet facias, minor es, quàm vt serenitatem meam obducas. Verat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. Plus mihi nocitura est ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus est: ista quousque me latura sit, incertum est.

CAP. XXVI. Non possum, inquis, pati. Graue est, iniuriam sustinere. Mentiris. Quis enim iniuriam non potest ferre, qui potest iram? Adice nunc, quod id agis vt iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum proteruas manus? nempe quia videntur nescire, quid faciunt. Quid interest, quo quisque vitio fiat imprudens?

imprudencia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo inquis, impune illi erit? Puta te velle: tamen non erit. Maxima est enim factae iniuria poena, fecisse: nec quisquam gravius afficitur, quam qui ad supplicium poenitentiae traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum respiciendum est, vt omnium accidentium aequi iudices simus. Iniquus autem est, cui commune vitium singulis obiecit. Non est Aethiopsis inter suos insignitus color: nec rufus erinis & coactus in nodum, apud Germanos. Vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut foedum, quod genti suae publicum est. Et ista quae retuli, vnius regionis atque anguli consuetudo defendit. Vide nunc, quanto in his iustiori venia sit, quae per totum genus humanum vulgata sunt. Omnes inconsulti & improvidi sumus, omnes in certis, queruli, ambitiosi. Quid lenioribus verbis hiuleus publicum abscondo? Omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnusquisque in suo sine inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? Pestilentia est. Placidiores itaque inuicem simus. Mali inter malos viuimus. Vna res nos facere potest quietos, mutae facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit: ego illi nondum. Sed iam aliquem fortasse non laestis: sed laedes.

CAP. XXVII. NOLI aestimare hanc horam, aut hunc diem. Totum inspicie mentis tuae habitum; etiam si nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est sanari iniuriam, quam vlcisci? Multum temporis vltio absument. Multis se iniuriis obiecit, dum vna dolet. Diutius irascimur omnes, quam laedimur. Quanto melius est, abire in diuersum, nec vitia vitis componere? Num quis satis constare sibi videatur, si mulam calcibus reperat, & canem morsu? Ista, inquis, peccare se nesciunt. Primum, quam iniquus est, apud quem hominem esse ad impetrandam veniam nocet? Deinde, si cetera animalia irae tuae subducit, quod consilio carent: eo loco tibi sit, quisquis consilio caret. Quid enim refert, an alia mutis dissimilia habeat, si quod in omni peccato muta defendit similem habet caliginem mentis? Peccauit. Hoc enim primum, hoc enim extremum. Non est quod illi credas, etiam si dixit, Iterum non faciam. Et iste peccabit, & in istum alius; & tota via inter errores volutabitur. Mansueti immanis tractanda sunt. Quod in
luctu

Iuctu dici solet, efficacissimè & in ira dicitur: Vtrum aliquando desines, an nunquam? Si aliquando, satius est iram relinquere, quàm ab ira relinqui. Sin semper hæc cogitatio durabit, vides quam impacatam tibi denunties vitam. Quælis enim erit semper tumentis?

CAP. XXVIII. ADIICE nunc, quod nisi bene te ipse succonderis, & subinde causas quibus stimuleris, renouaueris, sua sponte ira discedet, & vires illi dies subtrahet. Quanto satius est à te illam vinci quàm à se? Huic irasceris, deinde illi: seruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim causæ supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio: & nouis subinde irritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc satius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. administrare, transerre in res domesticas operam: quam circumspicere quid aliqui possis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vultus infligas: cum id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore concures? Vincitum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expositum: sæpenimiam vis cædenti aut articulum loco mouit, aut neruam in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam vbi patientiæ est nacta materiam. Adiiice nunc, quod nihil tam imbecille natum est, vt sine elidentis periculo pereat. Imbecillos valentissimis alias dolor, alias casus exæquat. Quid quod pleraque eorum propter quæ irascimur, offendunt nos magis quam lædunt? Multum autem interest, vtrum aliquis voluptati meæ obstet, an desit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, vtrum aliquis auferat, an neget: vtrum spem nostram præcidat, an differat: vtrum contra nos faciat, an pro se: amore alterius, an odio nostri. Quidam verò non tantum iustas causas standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patrum, alius amicum. His tamen non ignoscimus id facientibus: quod nisi facerent, improbaremus. Immo quod est incredibile, sæpe de facto bene existimamus; de faciente, male.

CAP. XXIX. At mehercules vir magnus ac iustus, fortissimum quemque ex hostibus suis & pro libertate ac salute patriæ pertinacissimum suspicit & talem sibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe est, odisse quem laudes: quanto verò turpius, ob id aliquem odisse, propter quod misericordia dignus est? Si captiuus in seruitutem subito depressus, reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit; si ex otio piger equum vehiculumque domini cursu non exæquat, si inter quotidianas vigilias festum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat, aut non fortiter obit, à seruitute urbana & feriatâ transatus ad durum opus. Distinguamus, vtrum aliquis non possit, an nolit. Multos absoluemus si cœperimus ante iudicare quàm irasci. Nunc autem primum impetum sequimur. Deinde quamuis vana nos concitauerint, perseveremus, ne videamur cœpisse sine causa: & quod iniquissimum est, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam, & augemus, quasi argumentum sit iuste irascendi, grauius irasci. Quanto melius est, iniriâ ipsa perspicere, quàm leuia sint, quàm innoxia. Quod accidere vides in animalibus muris, idem in hominac deprehendes.

CAP. XXX. FRIVOLIS turbamur, & inuolans. Tantum color rubicundus excitat, ad umbram aptis exurgit. Vrsos leonesque mappa prouitat. Omnia quæ natura fera ac rabida sunt, consternuntur ad vana. Idem inquietis & stolidis ingenis euenit: rerum suspitione feriuntur: adeo quidem, vt interdum iniurias vocent modica beneficia, in quibus frequentissima, certè acerbissima iracundiæ materia est. Carissimis enim irascimur, quod minora nobis præstiterint, quàm mente concepimus, quàm quæ alij tulerint: cum vtriusque rei paratum remedium sit. Magis alteri indulsit: nôstra nos sine comparatione delectent. Nunquam erit felix quem torquetur felicior. Minus habeo quàm speravi: sed fortasse plus speravi quàm debui. Hæc pars maxime metuenda est. Hinc perniciosissimæ iræ nascuntur, & sanctissima quæque inuasuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt quàm inimici, quorum non expleuerat spes inexplēbiles. Voluit quidem ille: neq; enim quisquam liberalius victoria vsus est, ex qua nihil sibi vindicauit, nisi dispensan-

penſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſideriis poſſet, cum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque ſtrictis circa ſellam ſuam gladiis commilitones ſuos, Cimbrum Tillium acerrimum paulo ante ſuarum partium deſenſorem, alioſque poſt Pompeium demum Pompeianos.

CAP. XXXI. Hæc res ſua in reges arma conuertit, ſiſſimòſque eo compulſit, vt de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori votum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti ſua placent. Inde diis quoque irāſcimur, quod aliquis nos antecedit, obliſi quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, vt quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam, ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces: ſed non fecit ordinarium conſulem. A me numerari voluit annum: ſed deeſt mihi ad ſacerdotium. Cooptatus in collegium ſum: ſed cur in vnum? Conſummauit dignitatem meam: ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ debebat aliqui dare, de ſuo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepit. Reliqua expeſta, & nondum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſuperſeſſe quod ſperes. Omnes viciſſit? primum te eſſe in animo amici tui lætare. Multi te vincunt? Conſidera, quanto antecedas plures quam ſequaris.

CAP. XXXII. QVOD ſi in te maximum vitium quæris? Falſas rationes conficis: data magno æſtima, accepta paruo: Aliud in alio nos deterreat. Quibuſdam timeamus irāſci, quibuſdam vereamur, quibuſdam ſaſtidiamus. Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum inſelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, crura protinus frangere? Non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur, cum illa abierit, tunc vi debimus quanti ſit iſta liſ æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum venimus, ad capit alia ſupplia: & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem caſtigandam ſaſguis leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quam omnia per quæ lædi videmur exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quam ſumere ingentem animum,

& hæc propter quæ litigamus, discurremus, anhelamus, videre quàm humilia & abiecta sint, nulli qui altum quidem aut magnificentum cogitat, respicienda. Circa pecuniam plurimum vociferationis est: hæc fora defatigat, patres liberisque committit, venena miscet, gladios tam percussoribus quàm legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta. Propter hanc vxorum maritorumque noctes strepunt litibus, & tribunalia magistratum premit turba. Reges sæuunt, rapiuntque, & ciuitates longo sæculorum labore constructas euertunt, vt aurum argentamque in cinere viribum scrutentur.

CAP. XX XIII. LIBET intueri fiscos in angulo iacentes. Hi sunt propter quos oculi clamore exprimuntur; fremitu iudiciorum basilicæ resonant: euocati ex longinquis regionibus iudices sedent, iudicaturi, vtrius iustior auaritia sit. Quid si ne propter fiscum quidem, sed pugnum æris, aut imputatum à seruo denarium, senex sine herede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter vsuram hæc millefimam, valeudinaris scenerator distortis pedibus, & manibus ad computandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsis morbi accessionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum maximè depromimus, pecuniam proferas: si in medium proicias, quicquid thesauri tegunt, auaritia iterum sub terras referent quæ male egresserit, omnem istam congeriem dignam non putem, quæ frontem viri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quæ nobis lacrymas educunt?

CAP. XXXIV. CEDO nunc persequere cetera, cibos, potiones, horumque causa paratam ambitionem, mendicias, verba, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter iniurias naturæ numeretur sermo homini datus. Crede mihi: leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualia quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam tristes agimus, seruum est, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & infamia est, quod exigua magno æstimatis. Auferre mihi hereditatem voluit: hic me diu spe suprema captatum criminatus

tus est: hic sortum meum concupiuit. Quod vinculum amoris esse debebat, seditionis atque odij causa est, idem velle.

CAP. XXV. ITER augustum rixas transeuntium, concitat: diffusa & late patens via, ne populus quidem collidit. Ista quæ appetitis, quia exigua sunt, nec possunt ad alterum, nisi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Respondisse tibi indignaris libertum, & uxorem, & clientem. Deinde idem de Republ. libertatem sublatam quereris, quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat coram domino? inquis. Immo coram patrefamilias. Quid clamas? Quid vociferaris? Quid flagella media cœna petis, quod serui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis est, & silentium solitudinis? In hoc habes aures, vt non modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compositaque accipiant. Et risum audias oportet, & fletum: & blanditias, & lites: & prospera, & tristia: & hominum voces, & fremitus animalium, latratûsque. Quid miser expauescis ad clamorem serui, ad tinnitum æris, ad ianuaræ impulsus? cum tam delicatus fueris, tonitrua audienda sunt. Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos: qui non minus fastidio laborant, si male instituti sunt. macula offenduntur & sordibus, & argento parum splendido, & stagno non ad solem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt nisi varium ac recenti cura nitens marmor, qui mensam nisi crebris distinctam nauis, qui nolunt domi nisi auro preciosa calcare: æquissimo animo foris & scabras lutosâsque semitas spectant, & maiorem partem occurrentem squalidam, parietes insularum exesos, ruinosos, inæquales.

CAP. XXXVI. Quid ergo aliud est quod illos in publico non offendar, domi moueat, quam opinio illic æqua & patiens, domi morosa & querula? Omnes sensus perducendi sunt ad firmitatem. Natura patientes sunt, si animus illos desinat corrumpere, qui quotidie ad rationem reddendam vocandus est. Faciebat hoc Sextius, vt consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior est? Desinet ira, & erit

moderatioꝝ. quæ sciet sibi quotidie ad iudicem esse veniendam. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? Qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur, quam tranquillus, altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorque secretis cognoscit de moribus suis? Vtor hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cum sublatum è conspectu lumen est, & contigit vxor, moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere. Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnaciꝝ locutus es. Noli postea congredi cum imperitis. Nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuisti quam debebas? itaque non emendasti, sed offendisti. De cetero vide, non tantum an verum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur, veri patiens sit.

CAP. XXXVII. Admoneri bonus gaudet: pessimus quisque correptorem asperimè patitur. In conuiuio quorundam te sales, & in dolore tuum iacta verba tetigerunt? vitare vulgarem conuictum memento. solutioꝝ est post vinum licentia: quia ne sobriis quidem pudor est. Iratum vidisti amicum tuum ostiario caufidici alicuius, aut diuitis, quod intrantem submouerat: & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisti. Irasceris ergo cathenatio cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. Recede longius, & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turba limen obsessum. Nunc ille qui intra iacet, felix fortunatúsque est. & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam, nescit durissimum esse ostium carceris. Præsume animo, multa esse tibi patienda. Nunquis se hieme algere miratur? Nunquis in mari nauescere, in via concuti? Fortis est animus, ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco positus irasci cepisti conuiuatori, vocatori, ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas partem? Honestiorem te aut turpiorem potest facere puluinus? Non æquius quendam oculis vidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Recipis hanc legem? Ergo te Ennius quo non delectaris odisset: & Hortensius simulates tibi indiceret: & Cicero, si

si derideres carmina eius, inimicus esset.

CAP. XXVIII. Vis tu aequo animo pati candidatus suffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quam Diogeni philosopho Stoico? Cui de ira cum maxime differenti, adolescens proteruus inspuir, tulit hoc ille leniter ac sapienter. Non quidem, inquit, irascor: sed dubito tamen, an irasci oporteat. Cato noster melius: cui cum causam agenti, in frontem mediam, quantum poterat attracta pingui saliu, inspuisset Lentulus, ille patrum nostrorum memoria factiosus & impotens, absterfit faciem, & Affirmabo, inquit, omnibus, Lentule, falli eos qui te negant os habere. Contigit iam nobis, Nouate, bene componere animum, si aut non sentit iracundiam, aut superior est.

CAP. XXXIX. Videamus quomodo alienam iram leniamus. nec enim sani esse tantum volumus, sed sanari. Primam iram non audebimus oratione mulcere; surda est & amens: dabimus illi spatium, remedia in remissionibus profunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo recitaturi, nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum, quies curat. Quantulum, inquit, prodest remedium tuum, si sua sponte desinentem iram placat? Primum, ut citius desinat, efficit: deinde custodiet, ne recidat: ipsum quoque impetum, quem non audet lenire, fallat. Remouebit omnia ultionis instrumenta. Simulabit iram, ut tanquam adiutor & dolotis comes plus auctoritatis in consiliis habeat: moras necet: & dum maiorem quærit pœnam, præsentem differet. Omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit: aut pudorem illi, cui non resistat, incutiet, aut metum. Si infirmior: sermones inferet, vel gratos vel nouos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum adiunt, cum regis filiam curare deberet, nec sine ferro posset, dum tumentem mammam leuiter fouet, scalpellum spongia tectum induxisset. Repugnasset puella remedio palam admoto: eadem quia non expectauit, dolorem tulit.

CAP. XL. QVÆDAM non nisi decepta sanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati sit. Alteri: vide ne magnitudo animi tui, credendumque apud plebrosque robur cadat. Indignor me hercule & non inuenio dolendi modam, sed tempus expectandum est. dabit pœnas. Serua istud in animo tuo, cū potueris, & pro mora reddes.

Castigare verò irascentem. & vltro obuiam ire ei, incitare est. Variè aggredieris, blandeque: nisi fortè tanta persona eris, vt possis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Augustus, cum cœnaret apud Vedium Pollionem. fregerat vnus ex seruis eius crystallinum. ad mortem rapi eum Vedius iussit. nec vulgari quidem peritarum morte: muranis obitici iuebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ causa facere? sæuitia erat. Euasit è manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus. quam vt aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsar, & illum quidem mitti, crystallinam autem omnia coram se frangi iussit, complerique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus: bene vsus est viribus suis. E conuiuio rapi homines imperas, & noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahentur? Tantum tibi placebis, vt ibi aliquem duci iubeas vbi Cæsar est?

CAP. XLI. Sic instandum potentia est, vt iram ex superiori loco aggredi possit, male tractabilem, ac talem duntaxat, qualem modo retuli: feram, immanem, sanguinariam, quæ iam insanabilis est, nisi maius aliquid extimuit. Pacem demus animo, quam dabit præceptorum salutarium assidua meditatio, actusque rerum boni, & intenta mens ad vnus honesti cupiditatem. Conscientiæ satisfiat, nil in famam laboremus: sequatur vel mala dum bene merearis. At vulgus animosa miratur, & audaces in honore sunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu: sed simul ac æqualitas vitæ fidem facit, non sequitiam illam animi esse, sed pacem, veneratur idem illos populus, coliturque. Nihil ergo habet in se vtile teter ille & hostilis affectus. At omnia è contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinavit manus, membra liberorum disperfit. Nihil vacuum reliquit à scelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odium occalluit.

CAP. XLII. Carcamus hoc malo purgemusque mentem & extirpemus radicitus ea vitia, quæ quamuis tenuia vndeunque hæserint renascentur: & iram non temperemus, sed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentum est? Poterimus autem, adnitamur modo. Nec
vlla

vlla res magis proderit, quam cogitatio mortalitatis. Sibi quisque vt alteri dicat: Quid iuuat tanquam in aeternum genitos iras indicere, & breuissimam aetatem dissipare? Quid iuuat dies, quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorem alicuius tormentumque transfere? Non capiunt res istae iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accersimus? Quid imbecillitatis oblit, ingentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles confurgimus? Iam istas inimicitias quas implacabili gerimus animo febris aut aliud malum corporis vetabit geri. Iam per acerrimum media mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam seditiosi conturbamus? Stat super caput fatum, & pereuntis dies impetat, propiusque ac propius accedit. Istud tempus quod alienae destinatae morti, fortasse citra tuam est.

CAP. XLIII. Quin potius vitam breuem colligis, placidamque & tibi & ceteris praestas? Quin potius amabilem te, dum visis omnibus: desiderabilem, cum excesseris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, sed superioribus acidum ac molestum exterrere viribus tuis tentas? Quid seruo? Quid domino? Quid regi? Quid clienti tuo irascaris? Sustine paulum. Venit ecce mors, quae nos pares faciat. Ridere solemus inter matutina harenæ spectacula, tauri & vrsi pugnam inter se colligatorum: quos, cum alter alterum vexarit, sus confector expectat. Idem facimus. Aliquem nobiscum alligatum facessimus: cum victo victorique finis aequae maturus imminet. Quiesci potius pacatique, quantulumcumque superest, exigamus. nulli cadauer nostrum iaceat inuisum. Saepexiram conclamatum in vicino incendium soluit: & interuentus ferae, latronem viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, vbi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & insidiis? Nunquid amplius isti cui irascaris, quam mortem optas? Etiam te quiescente morietur, perdis operam. Facere vis quod futurum est. Nolo, inquis vti que occidere, sed exilio, sed ignominia, sed damno afficere. Magis ignosco ei, qui vulnus inimici, quam qui pusulam concupiscit. hic enim non tantum mali animi est, sed pusilli. siue de vltimis suppli-

eius cogitas, siue de leuioribus, quantum est temporis quod aut ille poena sua torqueatur, iaut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipsum spiritum expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines sumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo sumus: detrimenta, iniurias, conuicia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda. Dum respicimus, quod aiunt, versamusque nos, iam mortalitas aderit.

L. ANNÆI SENECAE

AD NERONEM CÆSAREM

DE CLEMENTIA.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

SCRIBERE de clementia, Nero Cæsar, institui: ut quodammodo speculi vice fungerer, & te tibi ostenderem, peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quamuis enim rectè factorum verus fructus sit fecisse, nec illum virtutum pretium dignum illis extra ipsas sit: iuuat tamen inspicere & circuire bonam conscientiam, tum immittere oculos in hanc imensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamque pariter exulturam, si hoc iugum fregerit, & ita loqui secum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quisque sortem statumque habeat, in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, meo ore pronuntiat. Ex nostro responso lætitiæ causas, populi vrbesque concipiunt. Nulla pars vsquam, nisi volente propitioque me florer. Hæc ter millia gladiatorum, quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringentur: quas nationes funditus exscindi, quas transportari, quibus